

Konstitutionsutskottets betänkande 2024/25:KU13

Valfrågor

Sammanfattning

Utskottet föreslår att riksdagen avslår samtliga motioner som behandlas i betänkandet. Motionsyrkandena rör frågor om valsedelssystemet, ökat valdeltagande, proportionalitet och fyraprocentsspärren vid val till riksdagen, skilda valdagar, sänkt rösträttsålder, namn på valkretsar, utlandssvenskar, röstningsförfarandet, personröster, spärren vid val till kommunfullmäktige, fyllnadsval till region- och kommunfullmäktige, ersättare i kommunfullmäktige, kommunala valinformatörer, väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning och incidentrapportering.

I betänkandet finns sju reservationer (S, SD, V, MP) och ett särskilt yttrande (C).

Behandlade förslag

Cirka 40 yrkanden i motioner från allmänna motionstiden 2024/25.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut3

Redogörelse för ärendet6

Utskottets överväganden.....7

 Valsedelssystemet7

 Ökat valdeltagande10

 Proportionalitet och fyraprocentsspärren vid val till riksdagen11

 Skilda valdagar17

 Sänkt rösträttsålder18

 Namn på valkretsar.....19

 Utlandssvenskar.....20

 Röstningsförfarandet24

 Personröster27

 Spärrarna vid val till kommunfullmäktige29

 Fyllnadsval till region- och kommunfullmäktige31

 Ersättare i kommunfullmäktige32

 Kommunala valinformatörer35

 Väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning36

 Incidentrapportering41

Reservationer44

 1. Ökat valdeltagande, punkt 2 (S)44

 2. Proportionalitet och fyraprocentsspärren vid val till riksdagen,
 punkt 3 (SD).....44

 3. Sänkt rösträttsålder, punkt 5 (V, MP)45

 4. Röstningsförfarandet, punkt 8 (SD).....46

 5. Kommunala valinformatörer, punkt 13 (SD).....47

 6. Väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning,
 punkt 14 (SD)47

 7. Incidentrapportering, punkt 15 (SD).....48

Särskilt yttrande.....49

 Valsedelssystemet, punkt 1 (C)49

Bilaga

Förteckning över behandlade förslag.....50

 Motioner från allmänna motionstiden 2024/2550

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Valsedelssystemet

Riksdagen avslår motionerna

2024/25:1189 av Niels Paarup-Petersen (C),

2024/25:1545 av Jörgen Grubb och Michael Rubbestad (båda SD) och

2024/25:3159 av Malin Björk m.fl. (C) yrkande 12.

2. Ökat valdeltagande

Riksdagen avslår motionerna

2024/25:365 av Alexandra Völker och Azadeh Rojhan (båda S) yrkande 1 och

2024/25:3193 av Ida Karkiainen m.fl. (S) yrkande 2.

Reservation 1 (S)

3. Proportionalitet och fyraprocentsspärren vid val till riksdagen

Riksdagen avslår motionerna

2024/25:477 av Josef Fransson (SD) och

2024/25:1377 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 7.

Reservation 2 (SD)

4. Skilda valdagar

Riksdagen avslår motionerna

2024/25:987 av Malin Danielsson m.fl. (L) yrkande 6,

2024/25:1239 av Mikael Damsgaard (M) och

2024/25:3000 av Markus Wiechel (SD).

5. Sänkt rösträttsålder

Riksdagen avslår motionerna

2024/25:1320 av Jan Riise m.fl. (MP) yrkandena 1 och 2 samt

2024/25:1891 av Kerstin Lundgren (C).

Reservation 3 (V, MP)

6. Namn på valkretsar

Riksdagen avslår motionerna

2024/25:275 av Dan Hovskär (KD),

2024/25:1603 av Ulrika Heie och Mikael Larsson (båda C) yrkandena 1 och 2,

2024/25:1674 av Charlotte Nordström (M) och

2024/25:2729 av Sten Bergheden (M).

7. Utlandssvenskar

Riksdagen avslår motionerna

2024/25:1978 av Ann-Sofie Alm (M) och
2024/25:2997 av Markus Wiechel m.fl. (SD) yrkandena 1 och 3.

8. Röstningsförfarandet

Riksdagen avslår motionerna
2024/25:1377 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkandena 1 och 3,
2024/25:1966 av Margareta Cederfelt (M) och
2024/25:2746 av Ann-Sofie Lifvenhage (M).

Reservation 4 (SD)

9. Personröster

Riksdagen avslår motion
2024/25:1982 av Ann-Sofie Alm (M) yrkandena 1 och 2.

10. Spärrarna vid val till kommunfullmäktige

Riksdagen avslår motionerna
2024/25:121 av Nima Gholam Ali Pour (SD) och
2024/25:2242 av Mattias Eriksson Falk m.fl. (SD).

11. Fyllnadsval till region- och kommunfullmäktige

Riksdagen avslår motion
2024/25:647 av Mattias Eriksson Falk och Roger Hedlund (båda SD)
yrkandena 1–3.

12. Ersättare i kommunfullmäktige

Riksdagen avslår motion
2024/25:21 av Magnus Jacobsson (KD).

13. Kommunala valinformatörer

Riksdagen avslår motion
2024/25:1377 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 2.

Reservation 5 (SD)

14. Väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning

Riksdagen avslår motionerna
2024/25:687 av Eric Palmqvist (SD) och
2024/25:1377 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 8.

Reservation 6 (SD)

15. Incidentrapportering

Riksdagen avslår motion
2024/25:1377 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 6.

Reservation 7 (SD)

Stockholm den 20 februari 2025

På konstitutionsutskottets vägnar

Ida Karkiainen

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Ida Karkiainen (S), Louise Meijer (M), Michael Rubbestad (SD), Hans Ekström (S), Fredrik Lindahl (SD), Mirja Räihä (S), Ulrik Nilsson (M), Per-Arne Håkansson (S), Malin Danielsson (L), Amalia Rud Stenlöf (S), Susanne Nordström (M), Jessica Wetterling (V), Gudrun Brunegård (KD), Malin Björk (C), Lars Englund (M), Jan Riise (MP) och Lars Johnsson (M).

Redogörelse för ärendet

I betänkandet behandlar utskottet 37 yrkanden i motioner från allmänna motionstiden 2024/25. Motionerna handlar om valsedelssystemet, ökat valdeltagande, proportionalitet och fyraprocentsspärren vid val till riksdagen, skilda valdagar, sänkt rösträttsålder, namn på valkretsar, utlandssvenskar, röstningsförfarandet, personröster, spärrarna vid val till kommunfullmäktige, fyllnadsval till region- och kommunfullmäktige, ersättare i kommunfullmäktige, kommunala valinformatörer, väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning och incidentrapportering.

Förslagen i motionerna finns i bilagan.

Utskottets överväganden

Valsedelssystemet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om valsedelssystemet.

Jämför det särskilda yttrandet (C).

Motionerna

Malin Björk m.fl. (C) framhåller i kommittémotion 2024/25:3159 yrkande 12 behovet av att reformera val- och valsedelssystemen. Motionärerna anför att bl.a. Valmyndigheten anser att ett system med neutrala valsedlar har många fördelar och skulle lösa problemet med bevarande av valhemligheten vid valsedelsställen och minska ottydligheten kring utläggning av valsedlar. Man bör därför enligt motionärerna utreda hur ett förändrat, förbättrat och förstärkt valsedelssystem kan se ut, inklusive tillgängligheten för personer med grav synnedsättning.

I motion 2024/25:1545 av Jörgen Grubb och Michael Rubbestad (båda SD) begärs ett tillkännagivande till regeringen om att valadministrationen i alla kommuner ska hantera partivalsedlar och namnvalsedlar på samma sätt. Motionärerna menar att valsedlar läggs ut på olika sätt i olika kommuner.

I motion 2024/25:1189 av Niels Paarup-Petersen (C) föreslås att valsystemet görs mer tillförlitligt. Motionären anför att risken för valfusk och fel skulle minimeras om man övergick till att ha en gemensam valsedel för alla partier.

Gällande ordning

Av 3 kap. 1 § regeringsformen framgår att riksdagen ska utses genom fria, hemliga och direkta val.

Enligt 6 kap. 1 § vallagen (2005:837) används vid val valsedlar med parti- och valbeteckning, valsedlar med parti- och valbeteckning samt uppgifter om kandidater och valsedlar med enbart valbeteckning.

Enligt 8 kap. 2 § vallagen ska det i anslutning till ett röstmottagningsställe ordnas en lämplig avskärmad plats där valsedlar kan läggas ut och där väljarna var för sig kan ta sina valsedlar utan insyn. Om en sådan plats inte kan anordnas i anslutning till röstmottagningsstället får den i stället ordnas inne i lokalen. De partier som deltar i valen ska också kunna ge väljarna tillgång till sina valsedlar. Det är dock valnämnden eller utlandsmyndigheten som lägger ut valsedlarna på den avskärmade platsen. Valsedlarna ska presenteras på ett likformigt sätt.

Enligt 8 kap. 4 § vallagen är det röstmottagarna som ansvarar för ordningen på röstmottagningsstället.

Vid val till riksdagen har ett parti rätt till valsedlar på statens bekostnad om det vid valet får eller vid något av de två senaste riksdagsvalen har fått mer än 1 procent av rösterna i hela landet eller ändå är eller genom valet blir representerat i riksdagen (6 kap. 8 § första stycket 1 vallagen). Vid val till region- eller kommunfullmäktige har ett parti rätt till valsedlar på statens bekostnad om det är eller genom valet blir representerat i fullmäktige (6 kap. 8 § första stycket 2).

Pågående arbete

Regeringen beslutade i februari 2024 att en parlamentariskt sammansatt kommitté ska utvärdera och överväga förändringar av valsedelssystemet, inklusive analysera för- och nackdelar med att övergå till ett system med gemensamma eller neutrala valsedlar (dir. 2024:24). Utredningen har tagit namnet Valsedelskommittén (Ju 2024:04).

Kommittén ska bl.a.

- göra en utvärdering av valsedelssystemet med partispecifika valsedlar
- göra en internationell jämförelse av proportionella valsystem som använder gemensamma eller neutrala valsedlar
- undersöka och redovisa hur ett system med gemensamma eller neutrala valsedlar skulle påverka och påverkas av övriga delar av det svenska valsystemet
- analysera och bedöma hur gemensamma eller neutrala valsedlar skulle påverka förutsättningarna för bl.a. personer med funktionsnedsättningar, t.ex. synnedsättning, att delta i valen på lika villkor
- ta ställning till om systemet med partispecifika valsedlar bör reformeras alternativt avskaffas och ersättas med ett system med gemensamma eller neutrala valsedlar
- lämna de förslag till författningsändringar som kommittén anser är motiverade.

I direktiven anförts att det ur demokratisk synvinkel är av avgörande betydelse att förtroendet för valsystemet upprätthålls. Det är därför viktigt att de risker för fel och brister som kan finnas inbyggda i systemet uppmärksammas och att risken för otillbörlig påverkan eller manipulation, som kan leda till både minskat valdeltagande och ett ifrågasättande av valens legitimitet, motverkas. Med hänsyn till de erfarenheter som bl.a. Valmyndigheten har redovisat bedömer regeringen därför att valsedelssystemet med partispecifika valsedlar nu bör ses över. I en sådan översyn bör dagens system utvärderas och för- och nackdelar med andra alternativa valsedelssystem analyseras. Vidare bör eventuella förändringar av systemet övervägas, inklusive hur ett alternativt system skulle kunna utformas i syfte att ytterligare stärka valhemligheten, underlätta för väljare och partier samt förenkla för valadministrationen. Inom

ramen för översynen bör kommittén ha frihet att antingen lämna förslag till ett nytt valsedelssystem eller föreslå mindre ingripande förändringar av dagens system.

Uppdraget ska redovisas senast den 15 september 2025.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2019 avstyrkte utskottet motionsyrkanden om gemensamma valsedlar (bet. 2018/19:KU25). Utskottet noterade att både frågan om att göra en större översyn av valsedelssystemet och den erfarenhetsrapport från 2018 års val som Valmyndigheten hade lämnat på uppdrag av regeringen bereddes inom Regeringskansliet. Beredningen borde inte föregripas, ansåg utskottet.

Utskottet behandlade våren 2020 motionsyrkanden om förändringar av valsedelssystemet (bet. 2019/20:KU12). Utskottet anförde bl.a. att det finns en långvarig tradition av att inte göra några betydande förändringar av valsystemet utan en bred parlamentarisk förankring. Utskottet var inte berett att föreslå något initiativ för att förändra valsedelssystemet.

Våren 2023 såg utskottet inte skäl för riksdagen att ta något initiativ med anledning av motionsyrkanden om förändringar av valsedelssystemet (bet. 2022/23:KU23). Utskottet noterade att Valmyndigheten i sin erfarenhetsrapport från valen 2022 framhöll att valsedelssystemet bör ses över och att Valmyndigheten hade lämnat rapporten till Regeringskansliet. Utskottet förutsatte att regeringen skulle överväga om någon förändring av valsedelssystemet borde utredas med anledning av vad som anförs i rapporten.

Senast våren 2024 avstyrkte utskottet motsvarande motionsyrkanden (bet. 2023/24:KU12). Utskottet noterade att regeringen hade tillsatt en parlamentarisk kommitté som ska utvärdera och överväga förändringar av valsedelssystemet, inklusive analysera för- och nackdelar med att övergå till ett system med gemensamma eller neutrala valsedlar. Därmed fann inte utskottet skäl för riksdagen att ta något initiativ med anledning av motionsyrkandena.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sitt tidigare ställningstagande och avstyrker därmed motionsyrkandena med hänvisning till den pågående utredningen om valsedelssystemet.

Ökat valdeltagande

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om ökat valdeltagande.
Jämför reservation 1 (S).

Motionerna

I kommittémotion 2024/25:3193 av Ida Karkiainen m.fl. (S) yrkande 2 föreslås att man ska ta fram en plan för ett ökat valdeltagande. Motionärerna anför att valdeltagandet i riksdagsvalet 2022 var 3 procentenheter lägre än föregående riksdagsval. I valet till Europaparlamentet 2024 var valdeltagandet ca 2 procentenheter lägre än föregående europaparlamentsval. Vidare anför de att man i samband med val brukar göra en del insatser för att öka valdeltagandet, men det är uppenbart att dessa inte varit tillräckliga.

Även i motion 2024/25:365 av Alexandra Völker och Azadeh Rojhan (båda S) yrkande 1 framhålls behovet av insatser för att öka valdeltagandet.

Pågående arbete m.m.

Riksdagen har fastställt ett mål för demokratipolitiken: en levande demokrati som är uthållig, kännetecknas av delaktighet och där möjligheterna till inflytande är jämlika (prop. 2017/18:1, utg.omr. 1, bet. 2017/18:KU1, rskr. 2017/18:74). I budgetpropositionen för 2025 anges att en bedömningsgrund för resultatredovisningen för målet är utvecklingen av valdeltagandet i det senaste allmänna valet (prop. 2024/25:1 utg.omr. 1 s. 59).

Av budgetpropositionen för 2023 framgår att valdeltagandet i riksdagsvalet 2022 var 84,2 procent av de röstberättigade, vilket innebar en minskning med 3 procentenheter jämfört med 2018 års riksdagsval (prop. 2023/24:1 utg. omr. 1 s. 81). När det gäller valdeltagandet i Europaparlamentsvalet 2024 anfördes i budgetpropositionen för 2025 att valdeltagandet i Sverige var 53,39 procent, vilket innebar en minskning med 1,88 procentenheter jämfört med 2019 års val (prop. 2024/25:1 utg.omr. 1, s. 59).

I budgetpropositionen för 2025 anfördes även att regeringen har gett SOM-institutet vid Göteborgs universitet i uppdrag att redovisa indikatorer som följer utvecklingen över tid för att öka kunskapen om hur demokratin mellan valen utvecklas. Vidare anfördes att det politiska intresset i Sverige ligger i princip på samma höga nivå som gällt sedan 2014. Det anfördes också att Länsstyrelsen i Jönköpings län sedan 2020 har kartlagt och analyserat regionala utmaningar i fråga om demokratin och sammanställt länsstyrelsernas insatser på demokratiområdet. I redovisningen för 2023 lyfter samtliga län fram socioekonomiska faktorer, födelseland och tillit till institutioner som avgörande faktorer för valdeltagande och delaktighet i demokratin.

Vidare anføres att Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor sedan 2020 haft i uppdrag att ta fram och sprida modeller för hur kommunerna kan arbeta strategiskt och långsiktigt med att stärka ungas deltagande och delaktighet i demokratin. Det anføres även att Forum för levande historia under perioden 2021–2023 hade i uppdrag att samordna insatser som stärker demokratin.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2023 avstyrkte utskottet ett motionsyrkande om att öka och bredda valdeltagandet (bet. 2022/23:KU23). Utskottet noterade att det pågick arbete för ett högt och jämlikt valdeltagande och förutsatte att regeringen skulle fortsätta detta arbete. Miljöpartiet reserverade sig.

Våren 2024 avstyrkte utskottet efter förenklad beredning motionsyrkanden om ett ökat valdeltagande (bet. 2023/24:KU12).

Utskottets ställningstagande

Utskottet noterar att det pågår arbete för ett högt och jämlikt valdeltagande och förutsätter att regeringen kommer att fortsätta detta arbete. Motionsyrkandena avstyrks.

Proportionalitet och fyraprocentsspärren vid val till riksdagen

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om proportionalitet och fyraprocentsspärren vid val till riksdagen.

Jämför reservation 2 (SD).

Motionerna

I kommittémotion 2024/25:1377 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 7 föreslås att tillämpningen av bestämmelserna om återföring av mandat vid överklagande utreds. I motionen anför motionärerna att de aktuella bestämmelserna om återföring av mandat i riksdagen samt i regioner och kommuner som är valkretsindelade infördes för att förbättra proportionaliteten i valen. Vidare anføres att interaktionen mellan bestämmelserna om återföring av mandat i 14 kap. vallagen (4 a– 4 c §§) och systemet för överklaganden av röster är snedvriden.

I motion 2024/25:477 av Josef Fransson (SD) föreslås att man ger en kommitté i uppdrag att utreda en sänkning av partispärren till riksdagen till 2 procent.

Gällande ordning

Regeringsformen och vallagen

I 3 kap. 1 § regeringsformen anges att riksdagen utses genom fria, hemliga och direkta val.

Av 3 kap. 6 § regeringsformen framgår att av mandaten i riksdagen är 310 fasta valkretsmandat och 39 utjämningsmandat. De fasta valkretsmandaten fördelas mellan valkretsarna på grundval av en beräkning av förhållandet mellan antalet röstberättigade i varje valkrets och antalet röstberättigade i hela riket. Fördelningen fastställs för fyra år i sänder.

I 3 kap. 7 § andra stycket regeringsformen anges att endast partier som har fått minst 4 procent av rösterna i hela riket får delta i fördelningen av mandaten. Ett parti som har fått färre röster får dock delta i fördelningen av de fasta valkretsmandaten i en valkrets där partiet har fått minst 12 procent av rösterna.

Av 3 kap. 8 § regeringsformen följer att de fasta valkretsmandaten fördelas på varje valkrets proportionellt mellan partierna på grundval av valresultatet i valkretsen. Om ett parti vid fördelningen av fasta valkretsmandat enligt första stycket har fått fler mandat i hela riket än vad som motsvarar en proportionell representation i riksdagen för partiet ska överskjutande mandat återföras och fördelas mellan övriga partier enligt bestämmelser som meddelas i särskild lag. Utjämningsmandaten fördelas mellan partierna så att fördelningen av alla mandat i riksdagen, med undantag av de fasta valkretsmandat som har tillfallit ett parti med mindre än 4 procent av rösterna, blir proportionell mot röstetalet i hela riket för de partier som deltar i fördelningen. Om ett parti vid fördelningen av de fasta valkretsmandaten har fått så många mandat som motsvarar den proportionella representationen i riksdagen för partiet, bortses vid fördelningen av utjämningsmandaten från partiet och de fasta valkretsmandat som det har fått. Sedan utjämningsmandaten har fördelats mellan partierna tillförs de valkretsar. Vid mandatfördelningen mellan partierna används uddatalsmetoden med första divisorn jämkad till 1,2.

I 14 kap. vallagen (2005:837) finns ytterligare bestämmelser om fördelning av mandat.

Av 14 kap. 4 a § vallagen framgår bl.a. att överskjutande mandat ska återföras om ett parti vid fördelningen av de fasta valkretsmandaten har fått fler mandat än vad som motsvarar en proportionell representation i hela landet. Återföringen ska göras i den eller de valkretsar där partiet tilldelats mandatet eller mandaten med lägst jämförelsetal. Återföring får dock inte göras i en valkrets som har färre än tre fasta valkretsmandat.

Förarbeten

Proportionalitet

Det nuvarande valsystemet är i allt väsentligt utformat efter de principer som Grundlagberedningen presenterade i sitt betänkande Partiell författningsreform (SOU 1967:26 s. 149).

Grundlagberedningen ansåg att valsystemet borde vara så utformat att

1. man med det undantag som anges i punkt 5 får en fördelning mellan partierna som är rättvisande med hänsyn till valresultatet i hela landet (riksproportionalitet)
2. riksproportionaliteten inte kan rubbas genom konstlade partibildningar eller andra valtaktiska manövrer
3. riksproportionaliteten inte kan rubbas genom ändringar i valkretsindelningen
4. systemet leder till en tillfredsställande regional representation som också är så stabil som möjligt med hänsyn till kravet på riksproportionalitet
5. det försvårar för mycket små partier att vinna representation i riksdagen.

Enligt beredningens förslag skulle riksdagen bestå av en enda kammare med 350 ledamöter (numera 349). Den nya riksdagen skulle i sin helhet väljas genom direkta val och mandaten fördelas på de tidigare 28 andrakammarvalkretsarna (numera 29) med 310 fasta valkretsmandat som tilldelades valkretsarna i förhållande till antalet röstberättigade i varje valkrets. Utöver dessa fasta valkretsmandat skulle 40 (numera 39) utjämningsmandat användas för att korrigera de avvikelser från en riksproportionell fördelning som kunde ha uppkommit vid fördelningen av de fasta valkretsmandaten. Riksproportionaliteten var dock inte fullt genomförd. För att motverka representation av små partier och hindra partisplittring skulle bara de partier som fått minst 4 procent av rösterna i hela landet få delta i mandatfördelningen, se närmare nedan.

Av ett delbetänkande från 2011 års vallagskommitté framgår att det riksproportionella valsystem som infördes till valet 1970 fram till valet 2010 endast vid ett tillfälle hade lett till att resultatet inte blev proportionellt i förhållande till partiernas röstsiffror (SOU 2012:94 s. 50). Detta inträffade 1988 när Centerpartiet fick ett mandat mer och Socialdemokraterna ett mindre än vad som motsvarade en proportionell fördelning utifrån valresultatet i hela landet

Vid fördelningen av de fasta valkretsmandaten efter 2010 års val uppstod dock på nytt avvikelser från en riksproportionell representation. Socialdemokraterna blev överrepresenterade med tre mandat och Moderaterna med ett. Miljöpartiet, Vänsterpartiet, Kristdemokraterna och Folkpartiet fick samtliga ett mandat för lite i förhållande till vad som motsvarat en proportionell fördelning utifrån valresultatet i hela landet.

Kommittén föreslog mot den bakgrunden att det dåvarande valsystemet skulle kompletteras med bestämmelser om återföring av mandat för att uppnå riksproportionalitet.

I proposition 2013/14:48 Proportionell fördelning av mandat och förhandsanmälan av partier i val som bygger på kommitténs betänkande anförde regeringen att det är av största vikt att valsystemet är så utformat att det alltid åstadkommer en fördelning av riksdagsmandaten mellan partierna som är riksproportionell, dock med undantag för de effekter som blir följden av en småpartispärr. Detta krav måste uppfyllas oberoende av hur många partier som tar mandat i riksdagen, oberoende av hur rösterna är fördelade mellan partierna och oberoende av hur valkretsindelningen görs. Mot bakgrund av undersökningar som 2011 års vallagskommitté hade genomfört bedömde regeringen att ändringar i mandatfördelningssystemet var nödvändiga.

I propositionen föreslog regeringen att en återföringsmetod skulle användas som innebär att överskjutande mandat ska återföras och fördelas som fasta valkretsmandat mellan övriga partier i valkretsen om ett parti har fått fler fasta valkretsmandat än vad som svarar mot en riksproportionell fördelning av samtliga mandat. Återföringen skulle göras i den eller de kretsar där partiet tilldelats mandatet eller mandaten med lägst jämförelsetal. Vid lika jämförelsetal skulle lotten avgöra i vilken ordning mandaten skulle återföras. Återföring skulle dock inte göras i en valkrets som har färre än tre fasta valkretsmandat.

Vidare anfördes att det kan uppkomma större eller mindre avvikelser från proportionaliteten vid fördelning av mandaten mellan partierna inom varje valkrets eftersom de fasta valkretsmandat som återförs när återföringsmetoden tillämpas fördelas inom valkretsen. Ett parti som sammantaget har fått fler röster i en valkrets än ett annat parti kan alltså komma att få färre mandat i valkretsen än det andra partiet. Det uppstår s.k. inversioner. Regeringen konstaterade dock att sådana effekter kunde uppkomma när utjämningsmandat fördelades även i det dåvarande systemet. I propositionen anfördes vidare att det vid avvägningen mellan de olika intressen av proportionalitet som gör sig gällande i detta sammanhang prioriteras i vårt valsystem intresset av partimässig proportionalitet på riksnivå, medan den regionala proportionaliteten sätts i andra rummet. Mandatfördelningen mellan partierna inom valkretsarna bör som utgångspunkt ske i nära överensstämmelse med valutslaget i varje valkrets, men detta intresse väger trots allt något lättare än intresset av partimässig och regional proportionalitet. Enligt regeringens uppfattning innebär detta att risken för att det uppkommer inversioner inom en valkrets inte bör anses ha någon avgörande betydelse vid bedömningen av vilken fördelningsmetod som bör väljas.

Om den partimässiga sammansättningen i riksdagen och röstfördelningen mellan partierna i framtida val förändras på ett sådant sätt att återföringar av mandat inom valkretsarna blir mycket frekventa och leder till oacceptabelt stora avvikelser från proportionaliteten inom valkretsarna kan det dock enligt

propositionen inte uteslutas att en övergång till en annan fördelningsmetod kan behöva övervägas på nytt.

Fyraprocentsspärren

Som redan nämnts ovan har principen om proportionalitet ett viktigt undantag i fyraprocentsspärren. Som huvudregel krävs för att ett parti ska delta i mandatfördelningen att det har fått minst 4 procent av de lämnade rösterna i hela riket. För lokalt starka småpartier görs dock ett undantag. Ett parti som har fått minst 12 procent av rösterna i en valkrets får delta i fördelningen av de fasta valkretsmandaten i den valkretsen. Däremot får det inte delta i fördelningen av utjämningsmandaten och garanteras alltså inte riksproportionell representation i riksdagen.

I förarbetena anfördes att problemen vid utformningen av proportionella valsystem till väsentlig del hänger samman med att man inte kan driva det rättvisetänkande som varje proportionell metod är uttryck för så långt att andra värden i det politiska livet kommer i fara (prop. 1968:27 s. 198 f.). En rättvis fördelning av mandaten i folkrepresentationen får inte köpas till priset av ett valsystem som uppmuntrar till partisplittring och därigenom riskerar att förlama handlingskraften hos de demokratiska institutionerna. Demokratins arbetsduglighet är inte mindre viktig än rättvisan i valsystemet. Problemet är här hur man ska kunna förse ett proportionellt valsystem med lämpligt utformade spärrar mot små partier.

Vidare anfördes att Grundlagberedningen föreslog att spärren, fyraprocentsregeln, skulle konstrueras som en riksspärr, dvs. den är satt i relation till antalet röster i hela landet. I jämförelse med spärrarna mot småpartier i ett valsystem med slutna valkretsar har fyraprocentsregeln enligt propositionen fasthet och konsekvens. Det måste dessutom vara den i princip riktiga ordningen i ett riksproportionellt valsystem att även spärrarna mot småpartier är riksproportionella. Endast därigenom kan man nå det åsyftade resultatet, att alla partier som vinner tillträde till riksdagen blir inbördes rättvist representerade.

Grundlagsutredningen anförde att det inte ansetts möjligt att tillämpa en helt proportionell ordning vid fördelningen av riksdagsmandat (SOU 2008:125 s. 171). Intresset av att mandaten fördelas rättvist i förhållande till valresultatet måste vägas mot behovet av att de demokratiska institutionerna fungerar väl. Vidare pekade utredningen på vikten av att den parlamentariska situationen efter valet blir sådan att det är möjligt att bilda regering och att denna har praktiska möjligheter att genomföra sin politik. En alltför långtgående partisplittring i riksdagen måste därför undvikas. Därför innehåller det svenska valsystemet en spärr mot att små partier kommer in i riksdagen. Utredningen behandlade frågan om balansen i dagens system är den rätta mellan önskemålen om proportionalitet å ena sidan och om goda förutsättningar att bilda handlingskraftiga regeringar å andra sidan. Utredningen stannade för att inte föreslå några ändringar i dessa avseenden.

Erfarenhetsrapport från Valprövningsnämnden

Valprövningsnämnden anförde i sin promemoria Erfarenheter av provningen av överklaganden i 2018 års allmänna val att metoden för återföring av överskjutande fasta valkretsmandat regleras i 14 kap. 4 a § vallagen när det gäller riksdagsvalet. Av bestämmelsens första stycke framgår att ett parti som fått fler fasta valkretsmandat än som svarar mot en riksproportionell representation i hela landet ska förlora de mandat som medför att partiet är överrepresenterat. Bestämmelsen tillämpades för första gången vid valet 2018. De nya bestämmelserna aktualiserade frågan om Valmyndighetens känslighetsanalys behöver förändras. Valprövningsnämnden ansåg att man borde se över denna fråga.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2014 avstyrkte utskottet ett motionsyrkande om en höjd riksdagsspärr (bet. 2013/14:KU19). Utskottet anförde att det fanns ett brett stöd för den rådande ordningen med en riksdagsspärr på 4 procent. Utskottet noterade vidare att 2011 års vallagskommitté inte hade gett uttryck för att någon förändring borde utredas.

Även våren 2015 avstyrkte utskottet ett motionsyrkande om en höjd riksdagsspärr (bet. 2015/16:KU13). Utskottet vidhöll sin tidigare uppfattning.

Våren 2023 avstyrkte utskottet ett motionsyrkande om proportionalitet och återföring av mandat (bet. 2022/23:KU23). Utskottet anförde följande:

När bestämmelserna i 14 kap. vallagen om bl.a. återföring av mandat infördes stod det klart att den fördelningsmetod som valdes (återföringsmetoden) kunde ge upphov till s.k. inversioner, dvs. att ett parti som fått fler röster i en valkrets än ett annat parti ändå kunde få färre mandat i den valkretsen. Samtidigt framhölls att i valsystemet prioriteras intresset av partimässig proportionalitet på riksnivå framför regional proportionalitet. Effekten ansågs godtagbar, i vart fall så länge som återföringar inte blev alltför frekventa och avvikelserna från proportionalitet inom valkretsarna inte blev oacceptabla. Mot den bakgrunden finner inte utskottet skäl för riksdagen att ta något initiativ för att utreda om bestämmelserna bör ändras. Motionsyrkandet avstyrks.

Sverigedemokraterna reserverade sig. Ett likadant yrkande avstyrktes efter förenklad beredning våren 2024 (bet. 2023/24:KU12).

Utskottets ställningstagande

När det gäller frågan om proportionalitet vidhåller utskottet sitt tidigare ställningstagande och avstyrker motionsyrkandet.

Utskottet finner liksom tidigare inte skäl för riksdagen att ta något initiativ för att utreda ändringar av fyraprocentsspärren vid val till riksdagen och avstyrker motionen om detta.

Skilda valdagar

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om skilda valdagar.

Motionerna

I motion 2024/25:3000 av Markus Wiechel (SD) föreslås att man ska utreda en separation av kommun- och regionvalen från riksdagsvalen.

Även Mikael Damsgaard (M) föreslår i motion 2024/25:1239 att man ska överväga att införa skilda valdagar.

I motion 2024/25:987 av Malin Danielsson m.fl. (L) yrkande 6 föreslås att Stockholm ska bli en pilotregion för skilda valdagar.

Gällande ordning

Enligt 3 kap. 3 § regeringsformen hålls ordinarie val till riksdagen vart fjärde år. Ordinarie val till riksdagen hålls enligt 2 kap. 2 § riksdagsordningen i september. Valdag ska vara den andra söndagen i september, enligt 1 kap. 3 § första stycket vallagen. Ordinarie val till riksdagen samt ordinarie val till region- och kommunfullmäktige ska enligt 1 kap. 3 § första stycket vallagen hållas samma dag.

Grundlagsutredningen gjorde bedömningen att den nuvarande ordningen med en gemensam valdag för valen till riksdagen och till kommunerna skulle behållas (SOU 2008:125 s. 176). Utredningen hänvisade till att frågeställningen var väl belyst genom tidigare utredningsarbete, och Grundlagsutredningen hade under sin behandling kunnat konstatera att det inte fanns förutsättningar för en bred politisk samsyn av det slag som borde krävas för att genomföra en förändring i denna fråga.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2010 avstyrkte utskottet motionsyrkanden om skilda valdagar (bet. 2009/10:KU19). Utskottet hänvisade i likhet med Grundlagsutredningen till att frågeställningen var väl känd genom tidigare utredningsarbete. Grundlagsutredningen hade under sin behandling kunnat konstatera att det inte fanns förutsättningar för en bred politisk samsyn av det slag som borde krävas för att genomföra en förändring i denna fråga. Utskottet fann att det saknades anledning att göra en annan bedömning.

Utskottet har därefter flera gånger vidhållit sin inställning (bet. 2011/12:KU3, bet. 2015/16:KU14, bet. 2016/17:KU22, bet. 2017/18:KU3, bet. 2019/20:KU12, bet. 2021/22:KU26 och bet. 2022/23:KU23. Senast våren 2024 avstyrkte utskottet vid förenklad beredning motionsyrkanden om skilda valdagar (bet. 2023/24:KU12).

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sitt tidigare ställningstagande om skilda valdagar och avstyrker motionsyrkandena.

Sänkt rösträttsålder

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om sänkt rösträttsålder.
Jämför reservation 3 (V, MP).

Motionerna

Jan Riise m.fl. (MP) föreslår i kommittémotion 2024/25:1320 att man ska utreda möjligheterna och förutsättningarna för att sänka rösträttsåldern till 16 år (yrkande 1) och för att genomföra en försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder på kommunal nivå (yrkande 2).

I motion 2024/25:1891 av Kerstin Lundgren (C) föreslås en ändring i vallagen så att en 16-årsgräns införs för kommunalval.

Gällande ordning

I dag måste man ha fyllt 18 år senast på valdagen för att få rösta. Det gäller vid alla val och vid kommunala folkomröstningar. Enligt 3 kap. 4 § första stycket regeringsformen har varje svensk medborgare som är eller någon gång har varit bosatt i riket och har fyllt 18 år rösträtt vid val till riksdagen. Den som har rösträtt vid val till riksdagen har rösträtt också vid val till Europaparlamentet enligt 1 kap. 4 § vallagen (2005:837). När det gäller de kommunala valen regleras rösträttsåldern i 1 kap. 7 § kommunallagen (2017:725) och när det gäller kommunala folkomröstningar i 5 § lagen (1994:692) om kommunala folkomröstningar.

Tidigare utredning

2014 års Demokratiutredning – Delaktighet och jämlikt inflytande, även kallad demokratiutredningen, föreslog i sitt betänkande Låt fler forma framtiden! (SOU 2016:5) en försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid valen till kommunfullmäktige 2018 och 2022. Enligt förslaget skulle försöksverksamheten genomföras i kommuner som ansöker till regeringen om detta, och därefter ska den följas upp och utvärderas.

Regeringen avskrev ärendet om utredningens betänkande hösten 2022.

Tidigare riksdagsbehandling

Utskottet har vid flera tillfällen avstyrkt liknande motionsyrkanden med hänvisning bl.a. till att beredningen av demokratiutredningens betänkande inte borde föregripas (bet. 2015/16:KU13, bet. 2016/17:KU22, bet. 2017/18:KU35 och bet. 2021/22:KU26).

Även våren 2023 avstyrkte utskottet liknande yrkanden (bet. 2022/23:KU23). Utskottet fann inte skäl för riksdagen att ta något initiativ när det gällde ändringar av rösträttsåldern. Vänsterpartiet och Miljöpartiet reserverade sig. Därefter avstyrkte utskottet våren 2024 liknande yrkanden med förenklad beredning (bet. 2023/24:KU12).

Utskottets ställningstagande

Liksom tidigare finner inte utskottet skäl för riksdagen att ta något initiativ för att ändra rösträttsåldern och avstyrker därför motionsyrkandena.

Namn på valkretsar

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om namn på valkretsar.

Motionerna

I motion 2024/25:2729 av Sten Bergheden (M) föreslås att man ska se över att återinföra namnet Skaraborg på valkretsen Västra Götalands läns östra. Även i motionerna 2024/25:1674 av Charlotte Nordström (M) och 2024/25:275 av Dan Hovskär (KD) föreslås detta.

Ulrika Heie och Mikael Larsson (båda C) föreslår i motion 2024/25:1603 att man omgående ser över namnen på de valkretsar som efter regionaliseringsförsöksverksamheten tagits bort av byråkratiska skäl och ger valkretsarna de namn som väljarna geografiskt förknippar dem med (yrkande 1) och se till att inför valet 2026 låta respektive valkrets få dessa namn (yrkande 2). Motionärerna anser att Västra Götalands södra valkrets namn bör bli Sjuhärad och Västra Götalands östra valkrets namn Skaraborg.

Gällande ordning

Enligt 3 kap. 5 § regeringsformen är riket för val till riksdagen indelat i valkretsar. I 4 kap. 2 § vallagen (2005:837) anges vilka valkretsar landet är indelat i vid val till riksdagen. Valkretsarna motsvarar till största delen länen. För Stockholm, Skåne och Västra Götaland gäller dock en annan indelning. Stockholms kommun utgör en valkrets och övriga Stockholms län en annan. I Skåne finns fyra valkretsar, nämligen Malmö kommun, Skåne läns västra valkrets, Skåne läns södra valkrets och Skåne läns norra respektive östra

valkrets. I Västra Götaland finns fem valkretsar, nämligen Göteborgs kommun samt Västra Götalands läns västra, norra, södra och östra valkretsar.

Tidigare riksdagsbehandling

Frågor om byte av namn på valkretsar i Västra Götalands län behandlats av utskottet flera gånger tidigare.

Våren 2022 och 2023 avstyrkte utskottet motionsyrkanden om att återinföra namnet Skaraborg på valkretsen Västra Götalands läns östra (bet. 2021/22:KU26 och bet. 2022/23:KU23). Utskottet vidhöll sitt tidigare ställningstagande. Sådana motionsyrkanden avstyrkte utskottet även våren 2024 efter förenklad beredning (bet. 2023/24:KU12).

Utskottets ställningstagande

Utskottet finner liksom tidigare inte skäl för riksdagen att ta något initiativ för att ändra namn på valkretsar och avstyrker därför motionsyrkandena.

Utlandssvenskar

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om utlandssvenskar.

Motionerna

I motion 2024/25:2997 av Markus Wiechel m.fl. (SD) föreslås ett tillkännagivande till regeringen om att se över möjligheten för svenska medborgare bosatta i utlandet att e-rösta (yrkande 1) och ett tillkännagivande till regeringen om en egen valkrets för den svenska diasporan (yrkande 2). Motionärerna anför att ett antal länder har valt system för särskild representation för utlandsboende vilket stimulerat medborgarna att bli mer delaktiga i den demokratiska processen. Därför anser motionärerna att regeringen bör verka för att utlandssvenskar får en egen riksdagsvalkrets.

Ann-Sofie Alm (M) föreslår i motion 2024/25:1978 att man undersöker möjligheterna att förenkla för utlandssvenskar att rösta i svenska val för att stärka demokratin.

Gällande ordning

För varje väljare som inte är folkbokförd här i landet ska, enligt 5 kap. 8 § tredje stycket vallagen (2005:837), den centrala valmyndigheten upprätta ett utlandsröstkort. Sådana röstkort ska skickas till väljarna senast 50 dagar före valdagen. Ett utlandsröstkort ska innehålla uppgifter om väljarens namn och vilket val väljaren får delta i, enligt 9 § andra stycket samma kapitel. Enligt

10 § kan väljare som behöver det få dubblettröstkort. Dessa tillhandahålls av den centrala valmyndigheten, länsstyrelsen, en utlandsmyndighet eller kommunen. Den som vill ha ett dubblettröstkort ska lämna uppgifter om sitt namn och personnummer.

Enligt 5 kap. 2 § vallagen ska svenska medborgare som inte längre är folkbokförda här i landet tas upp i röstlängd under tio år från den dag då folkbokföringen upphörde. Därefter ska de, för tio år i sänder, tas med i röstlängden endast om de skriftligen har anmält sin adress hos Skatteverket. Om den centrala valmyndigheten vid val till riksdagen eller Europaparlamentet senast dagen före valdagen tar emot en röst från en svensk medborgare som inte längre är folkbokförd här i landet och som inte är upptagen i röstlängd, ska myndigheten lägga till väljaren i röstlängden. Rösten ska alltid anses som en anmälan enligt första stycket, även om den tagits emot senare än dagen före valdagen.

Enligt 4 kap. 25 § vallagen bestämmer den centrala valmyndigheten, efter samråd med Regeringskansliet (Utrikesdepartementet), hos vilka svenska utlandsmyndigheter det ska finnas röstningslokaler. Vid val till Europaparlamentet ska en vallokal som huvudregel vara öppen för röstning mellan kl. 8 och 21, och vid övriga val mellan kl. 8 och 20. Det framgår av 4 kap. 21 § vallagen. Det föreskrivs i 22 § samma kapitel om röstningslokaler att varje kommun vid val som gäller hela landet ska se till att det finns lämpliga lokaler som kan användas som röstningslokaler och som i fråga om lokalisering, tillgänglighet och öppethållande ger väljarna goda möjligheter att rösta. Enligt 7 kap. 11 § vallagen får väljare som vistas utomlands eller ombord på ett fartyg i utrikes fart rösta genom brev. Brevröster får, enligt 12 § samma kapitel, göras i ordning tidigast 45 dagar före valdagen. Vid andra val än ordinarie val till riksdagen och till region- och kommunfullmäktige samt val till Europaparlamentet får brevröster dock göras i ordning först sedan det har beslutats vilken dag valet ska hållas.

Vid ordinarie val till riksdagen och till region- och kommunfullmäktige samt vid val till Europaparlamentet får röstmottagningen påbörjas hos en utlandsmyndighet tidigast den 24:e dagen före valdagen, enligt 10 kap. 2 § första stycket 2. Vid andra val får röstmottagningen påbörjas hos en utlandsmyndighet tidigast den 20:e dagen före valdagen, enligt andra stycket 2 samma paragraf. Röstmottagningen får pågå hos en utlandsmyndighet så länge att de fönsterkuvert som har gjorts i ordning kan antas vara hos den centrala valmyndigheten senast dagen före valdagen, enligt tredje stycket 2.

Pågående arbete

2020 års valutredning

Den 26 mars 2020 beslutade regeringen att ge en parlamentariskt sammansatt kommitté – 2020 års valutredning – i uppdrag att bl.a. överväga och lämna förslag till åtgärder som kan bidra till att förenkla för utlandssvenskar att delta i riksdagsval och val till Europaparlamentet och därmed även öka

valdeltagandet bland utlandssvenskar (dir. 2020:30). Bakgrunden till detta var bl.a. ett tillkännagivande som riksdagen gjort efter förslag från utskottet, se nedan.

I sitt slutbetänkande i december 2021, Säkerhet och tillgänglighet vid val (SOU 2021:96), föreslår kommittén att bestämmelserna i vallagen ändras så att utlandssvenskar som fallit ur röstlängden ska kunna återupptas i röstlängden genom att lämna en förtidsröst i Sverige. Valnämnden ska lägga till dessa väljare i röstlängden. För dessa väljare ska ett adresskort användas vid röstmottagningen i stället för ett röstkort. För att ytterligare underlätta för utlandssvenskar att använda sin rösträtt föreslår utredningen att kravet på en registrerad utlandsadress i folkbokföringen tas bort, samtidigt som en anmälan om ny adress i utlandet som lämnas in utan att någon uttrycklig anmälan görs om att återupptas i röstlängden alltid ska anses som en anmälan om att återupptas i röstlängden.

Vidare föreslås att Skatteverket – om möjligt – underrättar de väljare som lämnar in en anmälan om att återupptas i röstlängden eller en anmälan om ny utlandsadress, att anmälan är mottagen och hanterad samt vilket datum anmälan registrerats. På så sätt får väljaren information om datum för den nya tioårsperioden i röstlängden och när det är dags att lämna in en ny anmälan. För att säkerställa utlandssvenskars kunskaper om rösträtt och röstningsmöjligheter föreslår utredningen att Valmyndigheten får i uppdrag att fördjupa informationen till utlandssvenskarna.

Betänkandet bereds inom Regeringskansliet.

Valmyndighetens erfarenhetsrapport

I sin erfarenhetsrapport från valen 2022 ansåg Valmyndigheten att det behövdes förbättringar av utlandsröstningen. Valmyndigheten menade att ett alltför stort antal brevröster blir underkända när de kommer till Sverige. De kommer fram för sent eller för tidigt eller underkänns för att väljaren inte har gjort i ordning rösten på rätt sätt. Detta påtalade Valmyndigheten redan efter 2018 och 2019 års val. Vidare anförde Valmyndigheten i rapporten från valen 2022 att regeringen hade tillsatt en utredning vars förslag remissbehandlats men ännu inte blivit lagförslag. Valmyndigheten ansåg att det omgående behövs förbättringar av utlandsröstningen.

Utskottets uppföljning av valen 2022

I rapporten från den grupp inom utskottet som följde upp valen 2022 anfördes att en viktig fråga var underkända brevröster från utlandet (rapporten finns i bet. 2023/24:KU12 s. 43 f.). Det rör sig om brevröster som kommer fram för sent eller för tidigt eller underkänns för att väljarna inte har gjort i ordning rösterna på rätt sätt. En utlandsröst som kommer per brev får inte postas från Sverige, försändelsen får inte göras i ordning och postas förrän tidigast 45 dagar före valdagen och den måste ha nått väljarens kommun i tid till rösträkningen. För att avgöra om en röst har postats i utlandet och om den har

skickats i rätt tid krävs normalt en poststämpel, vilket inte alltid förekommer på breven. Postgången i många länder kan ta tid, och en väljare som är osäker på om rösten ska komma fram i tid kanske hellre lämnar den till en släkting som kan posta den från Sverige.

Vidare anför i rapporten att reglerna är svåra att överblicka för väljarna, och Valmyndigheten framhåller att regelverket gör det svårt att på ett pedagogiskt sätt informera om när en väljares röst behöver ha kommit in för att den ska hinna räknas. I likhet med vad utskottet tidigare konstaterat (bet. 2022/23:KU23) noterade gruppen att slutbetänkandet från 2020 års valutredning alltså bereddes inom Regeringskansliet. Gruppen noterade också att utskottet tidigare hade uttalat att det förutsatte att regeringen skulle fortsätta arbetet med att förbättra utlandssvenskars förutsättningar att delta i val.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2016 avstyrkte utskottet motionsyrkanden om elektroniska röstningsförfanden (bet. 2015/16:KU14). Utskottet anförde följande:

Som utskottet uttalat tidigare måste kraven på säkerhet och kontrollrutiner vid en eventuell elektronisk röstning ställas högt så att valens giltighet inte kan ifrågasättas utan förtroendet för valsystemet och demokratin bibehålls eller än hellre stärks. Detsamma bör gälla eventuella försök med e-röstning. Samtidigt vill utskottet understryka att digitaliseringsprocessen i dag är en väsentlig del av den rådande samhällsutvecklingen och att digitaliseringen förmodligen kommer att öka de kommande åren. En sådan utveckling är i så fall på sikt sannolik även för röstningsförfarandet, men det förutsätter ytterligare utredning och analys kring bl.a. tillvägagångssätt, kostnader, skydd för den personliga integriteten samt olika försöksalternativ. Utskottet ser ingen anledning att i nuläget ställa sig bakom något tillkännagivande om försök med e-röstning. Utskottet föreslår att motionerna avslås.

I samma betänkande avstyrkte utskottet också motionsyrkanden om att öka valdeltagandet bland utlandssvenskar. I avvaktan på den då pågående beredningen av demokratiutredningens betänkande ansåg utskottet att det inte fanns skäl att föreslå något tillkännagivande och avstyrkte motionsyrkandena.

Utskottet föreslog våren 2017 ett tillkännagivande till regeringen om åtgärder för att öka valdeltagandet bland utlandssvenskar (bet. 2016/17:KU22). Utskottet anförde bl.a. att valsystemet och förutsättningarna för röstning är av stor betydelse för det svenska demokratiska styrelseskicket. Det är därför viktigt att både ansvariga myndigheter och den lagstiftande församlingen är lyhörda för de synpunkter som väljare framför om brister och förbättringsmöjligheter i fråga om hur valen genomförs. Utskottet noterade att demokratiutredningen i sitt betänkande uppmärksammade att valdeltagandet bland utlandssvenskar var särskilt lågt. Vidare anförde utskottet att det låga valdeltagandet kan ha många orsaker. I de delar det beror på sådana hinder som står inom myndigheternas och lagstiftarens makt att undanröja är det också rimligt att hindren tas bort, ansåg utskottet. Genom direktiven till 2020

års valutredning bedömdes att tillkännagivandet var slutbehandlat (skr. 2020/21:75 s. 38, bet. 2020/21:KU21, rskr. 2020/21:371–372).

Våren 2019 avstyrkte utskottet ett motionsyrkande om valdeltagandet bland utlandssvenskar (bet. 2018/19:KU25). Utskottet förutsatte att regeringen skulle fortsätta arbetet med att förbättra kunskapen om förutsättningarna för utlandssvenskar att delta i val.

Utskottet avstyrkte även våren 2022 och 2023 motionsyrkanden om utlandssvenskars röstning (bet. 2021/22:KU26 och bet. 2022/23:KU23). Utskottet noterade att 2020 års valutredning föreslog förändringar av utlandssvenskars röstning. Utredningens förslag bereddes då inom Regeringskansliet. Utskottet gjorde samma bedömning, dvs. förutsatte att regeringen skulle fortsätta arbetet med att förbättra förutsättningarna för utlandssvenskar att delta i val, och fann inte skäl för riksdagen att ta något initiativ i frågan.

Våren 2024 avstyrkte utskottet motionsyrkanden om att förenkla för utlandssvenskar att rösta, om att göra det möjligt för utlandssvenskar att e-rösta och om en egen valkrets för utlandssvenskar (bet. 2023/24:KU12). Utskottet förutsatte som tidigare att regeringen skulle fortsätta arbetet med att förbättra förutsättningarna för utlandssvenskar att delta i valen. Vidare noterade utskottet att såväl betänkandet från 2020 års valutredning som Valmyndighetens erfarenhetsrapport från valen 2022 bereddes inom Regeringskansliet. Därmed fann inte utskottet skäl för riksdagen att ta något initiativ med anledning av motionsyrkandena.

Utskottets ställningstagande

Utskottet noterar att betänkandet från 2020 års valutredning och Valmyndighetens erfarenhetsrapport från valen 2022 bereds inom Regeringskansliet. Vidare förutsätter utskottet att regeringen fortsätter arbetet med att förbättra förutsättningarna för utlandssvenskar att delta i valen. Därmed finner inte utskottet skäl för riksdagen att ta något initiativ med anledning av motionsyrkandena och avstyrker dessa.

Röstningsförfarandet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om röstningsförfarandet.
Jämför reservation 4 (SD).

Motionerna

I kommittémotion 2024/25:1377 av Matheus Enholm m.fl. (SD) föreslås att id-kontroller ska bli obligatoriska vid röstningen i de allmänna valen (yrkande 1) och att ingen propaganda, såsom partipolitisk verksamhet och

valsedelsutdelning, ska få ske i och invid val- och röstningslokaler (yrkande 3).

Margareta Cederfelt (M) föreslår i motion 2024/25:1966 man ska överväga att ge ett uppdrag till Valmyndigheten att se till att medborgare som vill rösta ska kunna göra detta utan att drabbas av besvärande köbildning.

I motion 2024/25:2746 av Ann-Sofie Lifvenhage (M) föreslås att man för att öka valdeltagandet ska utreda möjligheten att erbjuda ett digitalt valdeltagande med bank-id.

Gällande ordning

Enligt 7 kap. 2 § vallagen (2005:837) ska väljarna för att göra i ordning en röst för varje slag av val de vill delta i

1. ta en valsedel
2. lägga in valsedeln i ett valkuvert utan att vika den
3. försluta valkuvertet.

I 8 kap. 2 § vallagen anges att det i anslutning till ett röstmottagningsställe ska ordnas en lämplig avskärmad plats där valsedlar kan läggas ut och där väljarna var för sig kan ta sina valsedlar utan insyn. Om en sådan plats inte kan anordnas i anslutning till röstmottagningsstället får den i stället ordnas inne i lokalen.

Enligt 8 kap. 3 § vallagen får det inte förekomma propaganda eller annat som syftar till att påverka eller hindra väljarna i deras val på ett röstmottagningsställe eller i ett utrymme intill detta.

Enligt 8 kap. 4 § vallagen ansvarar röstmottagarna för ordningen på röstmottagningsstället. Den som befinner sig i lokalen eller i ett utrymme intill denna ska rätta sig efter de anvisningar som röstmottagarna ger för att röstmottagningen ska kunna genomföras. Den som inte följer röstmottagarnas anvisningar får uppmanas att tillfälligt lämna lokalen eller utrymmet, om det är av väsentlig betydelse för genomförandet av röstmottagningen. Om röstmottagningen på grund av en ordningsstörning inte kan genomföras får den tillfälligt avbrytas.

I 8 kap. 6 § vallagen anges att väljare som inte är kända för röstmottagarna ska legitimera sig eller på annat sätt styrka sin identitet. I förarbetena till bestämmelsen anges att identiteten kan styrkas genom legitimation eller på något annat tillförlitligt sätt, i praktiken genom att någon annan intygar förhållandet (prop. 2004/05:163 s. 75).

I 9 kap. 7 § vallagen anges att röstmottagarna, om det inte finns några hinder mot att ta emot valkuvert, i väljarens eller budets närvaro ska lägga kuverten i valurnan för de val valsedlarna gäller och markera detta i röstlängden.

Tidigare utredning

2020 års valutredning föreslog i sitt delbetänkande att den nuvarande bestämmelsen om att det på ett röstmottagningsställe eller i ett utrymme intill detta inte får förekomma propaganda eller annat som syftar till att påverka eller hindra väljarna i deras val skulle kompletteras med en bestämmelse om att detsamma gäller också för ett område närmast utanför röstmottagningsstället (SOU 2021:7 s. 70).

Regeringen gjorde bedömningen att bestämmelsen i vallagen om förbud mot propaganda inte borde ändras (prop. 2021/22:52 s. 37). Det borde inte heller enligt regeringen införas någon bestämmelse om att den som finns i området närmast utanför val- eller röstningslokalen ska rätta sig efter de anvisningar som röstmottagarna ger för att röstmottagningen ska kunna genomföras.

Utskottets uppföljning av valen 2022

I rapporten från den grupp inom utskottet som följde upp valen 2022 anfördes att det mest iögonfallande problemet var den köbildning som uppstod vid vallokaler såväl under förtidsröstningen som under valdagen. Detta avspeglades också i överklaganden till Valprövningsnämnden, då köer vid röstningsställen och följder av dessa var den överlägset vanligaste grunden för överklaganden. Enligt Valundersökningen 2022 (Göteborgs universitet och Statistiska centralbyrån) instämde ungefär var fjärde väljare i påståendet att det var långa köer till vallokalen. Även om det är svårt att dra slutsatser om orsak och verkan i undersökningen visar resultaten att sämre erfarenheter av vallokalsbesöket samvarierar med ett lägre förtroende för genomförandet av valet.

Tidigare riksdagsbehandling

Utskottet avstyrkte våren 2019 ett motionsyrkande om id-kontroller vid röstning (bet. 2018/19:KU25).

Även våren 2020 avstyrkte utskottet ett motionsyrkande om legitimering vid röstning (bet. 2019/20:KU12). Utskottet anförde följande:

Utskottet noterar att Valmyndigheten i sina erfarenhetsrapporter från valen 2018 och Europaparlamentsvalet 2019 anför att valen har genomförts på ett korrekt, effektivt och rättssäkert sätt. Valmyndigheten har emellertid i erfarenhetsrapporten från Europaparlamentsvalet 2019 pekat på problem kring hur väljare ska identifiera sig.

Utskottet anser inte att det finns tillräckliga skäl för att ta initiativ för att ändra vallagens bestämmelser så att det ställs ett absolut krav på giltig legitimation. Ett sådant krav skulle riskera att leda till att röstberättigade personer i praktiken utestängs från att delta i valet. Utskottet anser därför att det, som i dag, bör finnas en möjlighet att styrka sin identitet även på andra sätt.

Motionsyrkandet avstyrks.

Vid behandlingen av proposition 2021/22:52 Förstärkt skydd för väljare vid röstmottagning avstyrkte utskottet ett motionsyrkande om att propagandaförbudet borde gälla både inne i och i området närmast utanför val- eller röstningslokalen (bet. 2021/22:KU6). Utskottet ansåg att det inte är lämpligt och knappast heller möjligt att i vallagen närmare precisera hur stort utrymme som bör omfattas av förbudet mot propaganda.

Våren 2023 avstyrkte utskottet liknande motionsyrkanden (bet. 2022/23:KU23). Utskottet anförde följande:

Utskottet vidhåller sina tidigare ställningstaganden i frågorna om ändring av bestämmelsen om politisk propaganda i anslutning till röstmottagningsställen och om att utreda möjligheten till digitalt valdeltagande.

Liksom tidigare anser utskottet att det bör finnas möjligheter att styrka sin identitet vid röstning på annat sätt än genom att uppvisa legitimation. Utskottet förutsätter att valnämnderna drar lärdomar av erfarenheterna från 2022 års val och arbetar för att iordningställa tillräckligt antal avskärmade platser där valsedlar kan läggas ut och där väljarna var för sig kan ta sina valsedlar utan insyn.

Motionsyrkandena avstyrks.

Sverigedemokraterna reserverade sig.

Motsvarande yrkanden avstyrkes efter förenklad beredning våren 2024 (bet. 2023/24:KU12).

Utskottets ställningstagande

Utskottet finner liksom tidigare inte skäl för riksdagen att ta några initiativ med anledning av förslagen i motionsyrkandena om röstningsförfarandet. Yrkandena avstyrks.

Personröster

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om personröster.

Motionen

I motion 2024/25:1982 av Ann-Sofie Alm (M) begärs ett tillkännagivande till regeringen om att man bör säkerställa likformighet vid länsstyrelsernas bedömning av personröster (yrkande 1) och ett tillkännagivande till regeringen om att personröster bör protokollföras på motsvarande sätt som partiröster (yrkande 2). I motionen anförts att varje länsstyrelse beslutar om en röst ska vara giltig eller inte. Enligt motionären finns det utrymme för olika länsstyrelser att utveckla egna bedömningskriterier. Vidare anför motionären att länsstyrelsen enligt 13 § valförordningen (2005:874) i protokollet ska

anteckna godkända respektive ogiltiga valsedlar. Men motsvarande krav ställs inte på dokumentation av ogiltiga personröster.

Gällande ordning

Enligt 3 kap. 1 § regeringsformen utses riksdagen genom fria, hemliga och direkta val. Vid ett sådant val genomförs röstning på parti med möjlighet för väljarna att lämna en särskild personröst.

När ledamöter till riksdagen utses ska enligt 14 kap. 9 § vallagen i första hand ordningen mellan kandidaterna bestämmas på grundval av storleken på varje kandidats personliga röstetal. Personligt röstetal ska fastställas bara för en kandidat som fått särskilda personröster till ett antal som motsvarar minst 5 procent av partiets röstetal i valkretsen.

Systemet med personval påverkar inte mandatfördelningen mellan partierna utan bestämmer endast vilka kandidater inom ett parti som ska få partiets mandat.

I 13 kap. 1 § vallagen (2005:837) anges att länsstyrelsen ska göra den slutliga rösträkningen. Förrättningen är offentlig och ska göras utan dröjsmål. Om det har hållits val till riksdagen samtidigt med annat val, ska valet till riksdagen räknas först. Enligt 13 kap. 2 § ska länsstyrelsen vid förrättningen pröva om valsedlarna är giltiga och om något namn på en valsedel ska anses vara obefintligt enligt 8 § samt meddela de beslut som denna prövning kan leda till. Enligt 15 kap. 3 § vallagen får bl.a. länsstyrelsens eller den centrala valmyndighetens beslut att fastställa utgången av ett val överklagas till Valprövningsnämnden.

I 13 § valförfordningen anges att länsstyrelsen vid sin slutliga rösträkning i protokollet ska anteckna

1. antalet godkända valsedlar för varje partibeteckning och lista som har fått mandat samt antalet godkända personröster och fördelningen av dessa
2. antalet godkända valsedlar för övriga partibeteckningar
3. antalet ogiltiga valsedlar
4. antalet valsedlar som är ogiltiga därför att de saknar partibeteckning
5. antalet valsedlar som är ogiltiga därför att de har en partibeteckning för ett parti som inte anmält sitt deltagande i valet enligt 2 kap. vallagen.

Tidigare riksdagsbehandling

I betänkande 2021/22:KU26 fann utskottet liksom tidigare inte skäl för riksdagen att ta något initiativ för att ändra bestämmelserna om personval.

Utskottet avstyrkte våren 2023 motionsyrkanden om att likformigheten vid länsstyrelsernas bedömning av personröster borde säkerställas och att personröster borde protokollföras på motsvarande sätt som partiröster (bet. 2022/23:KU23). Liksom tidigare fann inte utskottet skäl för riksdagen att ta något initiativ för att ändra bestämmelserna om personval. Våren 2024

avstyrkte utskottet efter förenklad beredning motsvarande yrkanden (bet. 2023/24:KU12).

Utskottets ställningstagande

Liksom tidigare finner inte utskottet skäl för riksdagen att ta något initiativ för att ändra bestämmelserna om personval. Motionsyrkandena avstyrks.

Spärrarna vid val till kommunfullmäktige

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motioner om spärrarna vid val till kommunfullmäktige.

Motionerna

I motion 2024/25:121 av Nima Gholam Ali Pour (SD) begärs ett tillkännagivande till regeringen om en harmoniserad småpartispärr för kommunfullmäktige. I motionen anfördes att det i kommuner som är indelade i valkretsar finns en småpartispärr på 3 procent. I övriga kommuner är spärren 2 procent. Ett sådant regelverk öppnar enligt motionären för att en politisk majoritet i kommunfullmäktige använder kopplingen mellan valkretsindelning och småpartispärr för att manipulera den politiska sammansättningen i kommunfullmäktige. Motionären anför att riksdagen genom lagstiftning bör fastställa vilken småpartispärr som ska gälla för kommunfullmäktige.

Även Mattias Eriksson Falk m.fl. (SD) begär i motion 2024/25:2242 ett tillkännagivande till regeringen om en ändrad spärrnivå vid val till kommunfullmäktige. Motionärerna anför att det inte är rimligt att använda två olika spärrnivåer vid val till kommunfullmäktige, utan gränsen för att nå representation bör ligga på samma nivå som vid val till regionfullmäktige.

Gällande ordning

Av 14 kap. 6 § vallagen (2005:837) framgår att mandaten i kommunfullmäktige i en kommun som är en enda valkrets ska fördelas mellan partier som fått minst 2 procent av rösterna i kommunen. I en kommun som är indelad i två eller flera valkretsar ska mandaten fördelas mellan partier som fått minst 3 procent av rösterna i kommunen. Mandaten i regionfullmäktige ska fördelas mellan partier som fått minst 3 procent av rösterna i regionen.

Den nuvarande lydelsen av 14 kap. 6 § vallagen började tillämpas vid valet 2018. Av förarbetena framgår att det dåvarande valsystemet vid val till kommunfullmäktige ersattes med ett kommunproportionellt system (prop. 2013/14:48 s. 37 f.). I propositionen anfördes att det demokratiska intresset av en bred representation av medborgaropinionen i fullmäktige å ena sidan talar

emot att införa småpartisräddor i kommunalvalen, å andra sidan kan man inte helt bortse från att det i kommunerna även finns ett intresse av att undvika en alltför långt driven fragmentering av fullmäktige. En alltför långt driven uppdelning skulle nämligen kunna leda till svårigheter att skapa och upprätthålla handlingskraftiga styrelser i kommunerna. Därför ansåg regeringen att det inte bara på riksnivå och regional nivå utan även på kommunal nivå finns behov av en småpartisräddor av något slag. Vid valet mellan en uttrycklig och någorlunda enhetlig småpartisräddor å ena sidan och en indirekt räddor som följer av mandatfördelningsmetodens förmåga att missgynna mindre partier å andra sidan ansåg regeringen att en uttrycklig småpartisräddor är att föredra. Räddornivån varierar beroende på om kommunen är valkretsindelad eller inte. Man bedömde att räddorn bör ligga på 3 procent i valkretsindelade kommuner och 2 procent i övriga kommuner för att räddorn så nära som möjligt ska motsvara ett genomsnitt av den faktiska räddor som uppkommer i olika kommuner enligt den gamla ordningen.

Utskottet välkomnade de förslag som presenterades i propositionen och instämde i de skäl som anfördes för de föreslagna ändringarna (bet. 2014/15:KU2).

Svar på skriftlig fråga

Civilministern svarade den 13 mars 2024 på en skriftlig fråga om räddornivå vid val till kommunfullmäktige (fr. 2023/24:680). I svaret anfördes bl.a. att den nuvarande ordningen har gällt sedan den 1 januari 2015 och tillämpades första gången vid valet 2018. Införandet av de olika räddornivåerna motiverades med att det fanns fördelar med att välja en räddornivå som inte avvek i någon betydande utsträckning från ett genomsnitt av den faktiska räddor som uppkommit i kommunerna enligt den tidigare gällande ordningen. Vidare anfördes i svaret att frågor om proportionaliteten i val samt andra frågor som är av central betydelse för demokratin och parlamentarismens funktionssätt genom åren har förankrats i bred parlamentarisk enighet. Med hänsyn till detta såg civilministern för tillfället inget behov av att se över regelverket i dessa delar.

Tidigare riksdagsbehandling

Utskottet avstyrkte ett motsvarande motionsyrkande våren 2024 (bet. 2023/24:KU12). Utskottet anförde att de nuvarande reglerna om räddor vid val till kommunfullmäktige hade börjat tillämpas vid valet 2018. Utskottet ansåg inte att det fanns skäl för riksdagen att ta något initiativ i frågan.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sitt tidigare ställningstagande och avstyrker motionerna om ändring av räddorna vid val till kommunfullmäktige.

Fyllnadsval till region- och kommunfullmäktige

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om fyllnadsval till region- och kommunfullmäktige.

Motionerna

I motion 2024/25:647 av Mattias Eriksson Falk och Roger Hedlund (båda SD) föreslås tillkännagivanden till regeringen om att införa en möjlighet till fyllnadsval för att förhindra tomma stolar i kommun- och regionfullmäktige (yrkande 1), om att regeringen bör utarbeta och föreslå lagändringar som möjliggör fyllnadsval vid vakanser i kommun- och regionfullmäktige (yrkande 2) och om att regeringen även bör överväga hur fyllnadsval praktiskt kan genomföras för att vara kostnadseffektiva och minimera administrativ börda för kommunerna och regionerna, samtidigt som demokratisk representation och deltagande stärks (yrkande 3).

Gällande ordning

I 14 kap. 1 § regeringsformen anges att beslutanderätten i kommunerna utövas av valda församlingar.

Enligt 5 kap. 9 § kommunallagen (2017:725) ska ledamöterna och ersättarna i fullmäktige väljas för fyra år räknat fr.o.m. den 15 oktober valåret.

Enligt 5 kap. 10 § kommunallagen får fullmäktige besluta om extra val till fullmäktige mellan ordinarie val. Extra val ska hållas om minst två tredjedelar av de närvarande ledamöterna röstar för det. Ett beslut om extra val får dock inte fattas förrän sex månader har gått från det nyvalda fullmäktiges första sammanträde.

I förarbetena anfördes att det normala efter ett allmänt val på kommunal nivå är att ett eller flera partier i fullmäktige bildar den politiska majoritet som ska leda arbetet under den nya mandatperioden (prop. 2009/10:80 s. 92 f.). Vidare anfördes att den politiska majoriteten vanligen är stabil under hela mandatperioden. Ibland kan oklara majoritetsförhållanden och andra omständigheter innebära att de politiska problemen blir så stora att det inte är tillräckligt att under löpande mandatperiod förändra nämndernas sammansättning. Många gånger kan lösningen på problem som uppkommer med anledning av oklara eller instabila majoritetsförhållanden vara att partierna söker och skapar bredare politiska koalitioner i fullmäktige. I vissa fall kan emellertid politiska förutsättningar för en sådan lösning saknas. I en sådan situation skulle en möjlighet att besluta om extra val kunna vara ett sätt att lösa ett låst politiskt läge i fullmäktige.

Vidare anfördes att det med hänsyn till hur mandaten ska fördelas i fullmäktige också kan förekomma att samtliga mandat i fullmäktige inte blir

besatta vid mandatperiodens ingång, t.ex. om ett parti tilldelas ett eller flera mandat utan att partiet har tillräckligt många kandidater att utse för att ta plats i fullmäktige. Det finns i sådana situationer risk för att en kommun eller ett landsting (numera region) under en hel eller en stor del av en valperiod kan komma att stå utan ett fungerande styre.

I propositionen anfördes också att många gånger kan lösningen på problem som uppkommer med anledning av oklara eller instabila majoritetsförhållanden vara att partierna söker och skapar bredare politiska koalitioner i fullmäktige. I vissa fall kan det emellertid saknas politiska förutsättningar för en sådan lösning. I en sådan situation skulle en möjlighet att besluta om extra val kunna vara ett sätt att lösa ett låst politiskt läge i fullmäktige.

Utskottets ställningstagande

Utskottet noterar att det i kommunallagen finns en möjlighet att besluta om extra val. När bestämmelsen om extra val infördes nämndes i förarbetena som ett exempel på en situation som kunde leda till risk för att en region eller kommun under en hel eller en stor del av en valperiod kunde komma att stå utan ett fungerande styre, att ett parti tilldelas ett eller flera mandat utan att partiet har tillräckligt många kandidater att utse för att ta plats i fullmäktige. Mot bakgrund av detta anser utskottet att det inte finns skäl för riksdagen att ta något initiativ med anledning av förslagen i motionsyrkandena om fyllnadsval till region- och kommunfullmäktige. Motionsyrkandena avstyrks.

Ersättare i kommunfullmäktige

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår en motion om ersättare i kommunfullmäktige.

Motionen

Magnus Jacobsson (KD) föreslår i motion 2024/25:21 en översyn av vallagen när det gäller förtryckta valsedlar vid val till kommunfullmäktige. Motionären anför bl.a. att det finns en brist i vallagen som rör öppna listor och s.k. listtrohet. Vidare anför motionären att listtroheten i en situation där ett parti vinner ett mandat och olika namn är tillskrivna på enskilda listor blir det omöjligt att utse en ersättare för den ledamot som blir vald eftersom 14 kap. 16 § vallagen föreskriver att namnen måste finnas på samma lista som den valde återfinns på.

Gällande ordning

Antalet ledamöter i fullmäktige bestäms enligt 5 kap. 5 § kommunallagen av region- och kommunfullmäktige. Enligt 5 kap. 8 § kommunallagen ska det finnas ersättare för ledamöter i fullmäktige. Fullmäktige bestämmer hur många ersättarna ska vara. Antalet ska utgöra en viss andel, dock högst hälften, av det antal platser som varje parti får i fullmäktige. Beräkningen av antalet ersättare görs för hela kommunen och inte för varje valkrets. När ledamöter för ett parti har valts in från mer än en lista kan antalet ersättare komma att överstiga den andel som bestämts av fullmäktige. När det gäller regionfullmäktige framgår det av 14 kap. 14 och 15 §§ vallagen (2005:837) att det för varje ledamot ska utses lika många ersättare som ledamotens parti fått mandat i valkretsen. Det ska dock alltid utses minst tre ersättare för varje ledamot. När ersättare utses ska man bortse från den som valts till ledamot.

Reglerna för att utse ersättare i kommunfullmäktige finns i 14 kap. 16 § vallagen. Om väljare har lagt till en kandidat på en lista för ett parti med inte anmälda kandidater innebär detta att en kandidat som utses på personröster på de listor som partiet skapat aldrig kan hämta ersättare från en lista med tillskrivna namn. Det kan också innebära att det inte kan utses ersättare (se t.ex. VPN 2020:28). Det saknas en motsvarande bestämmelse som i 14 kap. 14 § tredje stycket som gäller vid val till riksdagen.

Pågående arbete m.m.

Erfarenhetsrapport från Valmyndigheten

I Valmyndighetens erfarenhetsrapport från valen 2022 anfördes att reglerna för att utse ersättare i kommunfullmäktige skiljer sig från övriga val och är svåra att förstå. I samband med sina nomineringsförfaranden har partierna behov av att förstå konsekvenserna av ersätтарreglerna för att sedan kunna fatta beslut om antalet namnlistor. Svårigheterna kommer också till uttryck när valresultatet ska förklaras så att det blir begripligt för väljare, partier och medier.

Vidare anför Valmyndigheten att bestämmelserna i bl.a. 14 kap. 16 § vallagen innebär att ersättare endast kan utses från den lista som gällde för den ledamot som ska ersättas när han eller hon blev vald, s.k. listtrohet. Om inte någon ersättare kan utses på detta sätt lämnas platsen tom. Listtroheten innebär att en kandidat som väljs till ledamot med hjälp av personröster inte kan få ersättare från en annan lista där han eller hon inte har fått någon personröst, även om kandidatens namn finns med på den valsedeln. Listtroheten innebär vidare att en kandidat som enbart fått handskrivna personröster på valsedlar utan namn på andra kandidater inte kan få någon ersättare. Den begränsade ordning som gäller för att utse ersättare till kommunfullmäktige har inneburit att vissa partier blivit utan ersättare trots att det finns fler kandidatnamn att tillgå. Denna konsekvens av bestämmelserna leder till negativa reaktioner från både partier och väljare.

Valmyndigheten föreslår att ersättare ska kunna utses enligt de bestämmelser som gäller vid riksdagsval (14 kap. 14 § tredje stycket vallagen) även vid val till kommunfullmäktige. Detta skulle innebära att om ingen ersättare kan utses bland kandidaterna på de valsedlar som gällde när ledamoten valdes in, ska den kandidat som står i tur att få nästa mandat från partiets övriga valsedlar i valkretsen utses till ersättare. Om en sådan kandidat saknas ska ersättaren utses från en annan valkrets.

Erfarenhetsrapport från Valprövningsnämnden

I en rapport från mars 2023 redogör Valprövningsnämnden för sina erfarenheter av 2022 års val. Valprövningsnämnden konstaterar i rapporten att de regler som gäller för att utse ersättare vid valen till kommunfullmäktige skiljer sig från övriga val. Nämnden konstaterar att Valmyndigheten i sin erfarenhetsrapport tar upp problematiken med att ersättare endast kan utses från den lista som gällde för den ledamot som ska ersättas när han eller hon blev vald, s.k. listtrohet. Myndigheten föreslog att ersättare ska kunna utses enligt 14 kap. 14 § tredje stycket vallagen, även vid val till kommunfullmäktige, dvs. att om ingen ersättare kan utses bland kandidaterna på de valsedlar som gällde när ledamoten valdes in, ska den kandidat som står i tur att få nästa mandat från partiets övriga valsedlar i valkretsen utses till ersättare. Om en sådan kandidat saknas ska en ersättare utses från en annan valkrets. Valprövningsnämnden angav i sin rapport att den delade Valmyndighetens bedömning.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2024 behandlade utskottet en motsvarande motion (bet. 2023/24:KU12). Utskottet noterade att Valmyndigheten i sin erfarenhetsrapport från valen 2022 tar upp frågor om bestämmelserna för ersättare i kommunfullmäktige. Den fortsatta beredningen av rapporten borde inte föregripas, och därför avstyrkte utskottet motionen.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sitt tidigare ställningstagande och avstyrker därmed motionen om ersättare i kommunfullmäktige med hänsyn till den pågående beredningen av Valmyndighetens erfarenhetsrapport från valen 2022.

Kommunala valinformatörer

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om kommunala valinformatörer.

Jämför reservation 5 (SD).

Motionen

I kommittémotion 2024/25:1377 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 2 begärs ett tillkännagivande till regeringen om nationella riktlinjer för utbildning och kontroll av kommunala valinformatörer.

Gällande ordning

Enligt 3 kap. 1 § vallagen (2005:837) ska den centrala valmyndigheten inför varje val ta fram utbildningsmaterial om valet. Materialet ska tillhandahållas länsstyrelserna och valnämnderna. I 3 kap. 3 § vallagen anges att det i varje kommun ska finnas en valnämnd, som är lokal valmyndighet med ansvar i kommunen för frågor om val.

I förarbetena till vallagen anfördes att ett lågt valdeltagande riskerar att urholka den representativa demokratins legitimitet (prop. 2004/05:163 s. 104). Ett ökat valdeltagande är därför viktigt för att de valda församlingarna ska kunna göra anspråk på att företräda folkviljan och för att medborgarna ska vara delaktiga i de olika samhällsfrågorna. Regeringen anförde vidare i propositionen att den hade redovisat sin syn på Valmyndighetens roll i den s.k. demokratipropositionen (prop. 2001/02:80). Som framgår där var det regeringens uppfattning att en valmyndighet endast ska vidta åtgärder som kan upplevas som opartiska och sakliga. En valmyndighet får aldrig riskera att bli försatt i en situation där väljarna kan få uppfattningen att myndigheten har gjort ett politiskt ställningstagande eller på annat sätt försöker påverka väljarna i deras val.

En valmyndighet bör därför inte agera t.ex. genom utbildnings- eller folkbildningsverksamhet i demokratifrågor utöver utbildning av valfunktionärer. Vidare anfördes i propositionen att detta inte utesluter att en valmyndighet har en viktig funktion när det gäller att sakligt och opartiskt informera väljarna om de allmänna valen. Detta kan bidra till att väljare använder sin rösträtt. Den informativa verksamheten kan handla om hur den representativa demokratin fungerar och att de fria och allmänna valen är en del av denna. Den kan också handla om att beskriva och förklara de administrativa rutinerna kring valen, t.ex. personvalet.

Denna informationsuppgift gäller självklart inte bara för den centrala valmyndigheten utan för alla delar av valadministrationen – inte minst när kommunerna får en viktig funktion att fylla på detta område. Vidare anfördes

i propositionen att det inte behövs någon uttrycklig bestämmelse i vallagen om den centrala valmyndighetens informationsansvar. Det följer av allmänna principer att en myndighet på lämpligt sätt ska informera allmänheten och andra berörda om verksamheten inom dess ansvarsområde.

På Sveriges Kommuner och Regioners webbplats anges att valinformatörer är lokalt etablerade personer som rekryteras och utbildas till att informera opolitiskt om hur valet går till. De är tänkta att representera en så stor mångfald som möjligt när det gäller bakgrund, ålder och kön för att kunna kommunicera med en bred allmänhet. Flera kommuner som t.ex. Botkyrka, Bengtsfors, Södertälje och Malmö har arbetat med informatörer i samband med valen.

Tidigare riksdagsbehandling

Ett motionsyrkande om kommunala valinformatörer avstyrktes av utskottet våren 2022 (bet. 2021/22:KU26). Utskottet ansåg liksom tidigare att det är en viktig funktion för valmyndigheterna att informera väljarna om de allmänna valen. En förutsättning är att informationen är saklig och opartisk. Även kommunerna kan enligt utskottet ha en viktig roll när det gäller att lämna information om valen. Utskottet noterade att den centrala valmyndigheten ska ta fram ett utbildningsmaterial för bl.a. de kommunala valnämnderna och fann inte skäl för riksdagen att ta något initiativ för att särskilt reglera hur kommunerna använder kommunala valinformatörer.

Våren 2023 vidhöll utskottet sin tidigare inställning och avstyrkte ett motionsyrkande om kommunala valinformatörer (bet. 2022/23:KU23). Sverigedemokraterna reserverade sig. Efter förenklad beredning avstyrkte utskottet ett sådant yrkande våren 2024 (bet. 2023/24:KU12).

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sitt tidigare ställningstagande och avstyrker motionsyrkandet om kommunala valinformatörer.

Väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår motionsyrkanden om väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning.

Jämför reservation 6 (SD).

Motionerna

I kommittémotion 2024/25:1377 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 8 föreslås att en straffsanktionerad tystnadsplikt införs för anhöriga eller andra

enskilda som hjälper väljare att rösta, och röstmottagare blir skyldiga att informera biträden om tystnadsplikten.

Eric Palmqvist (SD) föreslår i motion 2024/25:687 ett tillkännagivande till regeringen om personer med synnedsättning och valsystemet. Motionären anför att synskadades förutsättningar att rösta i enlighet med sin personliga övertygelse med bibehållen valhemlighet särskilt bör beaktas av den parlamentariska kommitté som ska se över det svenska valsystemet.

Gällande ordning

I 4 kap. 20 § vallagen (2005:837) anges att varje kommun ska se till att det finns lämpliga lokaler som kan användas som vallokaler och som i fråga om lokalisering, tillgänglighet och öppethållande ger väljarna goda möjligheter att rösta.

Enligt 7 kap. 3 § andra stycket vallagen ska väljare som på grund av funktionsnedsättning eller liknande inte själva kan göra i ordning sina röster på begäran få hjälp med detta av röstmottagarna i den utsträckning som behövs. En sådan väljare får också anlita någon annan person som hjälper honom eller henne vid röstningen. I 3 a § anges att väljare som på grund av sjukdom, funktionsnedsättning eller ålder inte själva kan ta sig till ett röstmottagningsställe får om de begär det lämna sina valsedlar till ambulerande röstmottagare.

Vidare gäller enligt 7 kap. 4 § första stycket vallagen att väljare som på grund av sjukdom, funktionsnedsättning eller ålder inte själva kan ta sig till ett röstmottagningsställe får lämna sina valsedlar där genom bud.

Enligt 8 kap. 2 a § vallagen ska väljare som på grund av funktionsnedsättning eller liknande inte själva kan ta sina valsedlar på den avskärmade plats där valsedlarna finns utlagda, på begäran få hjälp med detta av röstmottagarna i den utsträckning som behövs. En sådan väljare får också anlita någon annan person som hjälper honom eller henne med detta.

Enligt den nuvarande ordningen gäller sekretess för uppgifter om hur en väljare har röstat, om uppgiften har framkommit när en röstmottagare har hjälpt väljaren vid röstning (40 kap. 1§ offentlighets- och sekretesslagen, 2009:400). Det finns i dag ingen lagstadgad tystnadsplikt för anhöriga och andra enskilda som hjälper en väljare att rösta.

Pågående arbete

2020 års valutredning

I uppdraget för 2020 års valutredning ingick att överväga och lämna förslag till åtgärder som kan bidra till att personer med synnedsättning ska kunna personrösta utan att tvingas röja valhemligheten för någon (dir. 2020:30). Utredningen föreslog att det i vallagen införs en uttrycklig tystnadsplikt för en privatperson som hjälper en väljare att rösta för att stärka skyddet för valhemligheten (SOU 2021:7 s. 87 f.).

Promemoria om biträde åt väljare

Inom Justitiedepartementet har man tagit fram promemorian Biträde åt väljare (Ju2024/00970). I promemorian föreslås ändringar i vallagen som innebär att en röstmottagare alltid ska vara närvarande när en väljare på grund av funktionsnedsättning eller liknande anlitar ett biträde för att göra i ordning sina röster eller ta valsedlar.

Promemorian bereds inom Regeringskansliet.

Valsedelskommittén

I februari 2024 beslutade regeringen att en parlamentariskt sammansatt kommitté ska utvärdera och överväga förändringar av valsedelssystemet (dir. 2024:24). Kommittén har tagit namnet Valsedelskommittén (Ju 2024:04).

I direktiven anförts bl.a. följande.

Vissa väljargrupper kan av olika skäl möta hinder eller svårigheter i samband med att man ska avlägga sin röst. Exempelvis har väljare med synnedsättning svårt att i dagens valsedelssystem identifiera och ta valsedlar samt lämna en särskild personröst. Riksdagen har i ett tillkännagivande till regeringen ställt sig bakom det som konstitutionsutskottet anför om att väljare med synnedsättning ska kunna personrösta utan att tvingas röja valhemligheten för någon (bet. 2015/16:KU14 punkt 4, rskr. 2015/16:205). Att personer med synnedsättning inte kan personrösta utan hjälp har även uppmärksamats av bl.a. Valmyndigheten (se t.ex. Erfarenheter från valen 2022, s. 7). Hur alternativa valsedelssystem påverkar förutsättningar för personer med funktionsnedsättning att rösta behöver därför analyseras särskilt.

Uppdraget ska redovisas senast den 15 september 2025.

Tidigare riksdagsbehandling

Tillkännagivanden

Riksdagen har i ett tillkännagivande till regeringen ställt sig bakom det som konstitutionsutskottet anför om att väljare med synnedsättning ska kunna personrösta utan att tvingas röja valhemligheten för någon (bet. 2015/16:KU14 punkt 4, rskr. 2015/16:205). I skrivelse 2023/24:75 Riksdagens skrivelser till regeringen – åtgärder under 2023 bedömde regeringen att tillkännagivandet inte var slutbehandlat. Regeringen anförde bl.a. följande.

Som ett led i arbetet har bl.a. ett möte med Synskadades Riksförbund ägt rum då olika alternativ diskuterats för att förbättra förutsättningarna för synskadade att personrösta självständigt med t.ex. hjälpmedel eller digital teknik. Regeringen har i propositionen Snabbare omval (prop. 2017/18:38) ansett att frågan om att vidta åtgärder för att ytterligare stärka valhemligheten bör bli föremål för fortsatta överväganden. I propositionen Stärkt skydd för valhemligheten (prop. 2017/18:286) har regeringen föreslagit bl.a. att platsen där valsedlar läggs ut ska vara avskärmad från insyn från andra väljare. Syftet med det förslaget var att allmänt ytterligare stärka skyddet för valhemligheten för alla väljare. Den 26 mars 2020 gav regeringen en parlamentariskt sammansatt kommitté i uppdrag att utreda

hur personer med synnedsättning kan ges förutsättningar att personrösta utan att tvingas röja valhemligheten för någon (dir. 2020:30). Kommittén överlämnade den 15 december 2021 sitt slutbetänkande Säkerhet och tillgänglighet vid val (SOU 2021:96). I betänkandet redovisades resultatet av ett idé- och prototyparbete för utveckling av hjälpmedel till personer med synnedsättning. Kommittén lämnade förslag om att vidareutveckla de prototyper som presenterats, att alla kommuner ska kunna erbjuda förstoringshjälpmedel och belysningsförstärkning på alla röstmottagningsställen och att punktskrift som tillförs valsedeln av väljare vid röstning ska kunna avläsas och bedömas vid länsstyrelsens slutliga rösträkning. Regeringen gav den 19 maj 2022 Valmyndigheten i uppdrag att vidareutveckla och färdigställa prototyper till hjälpmedel till personer med synnedsättning. Regeringen beslutade den 15 december 2022 att uppdraget ska upphöra. I beslutet anförde regeringen att en kommande utredning om valsedelssystemet samt eventuella förändringar av valsedlarnas utformning bör avvaktas innan prototyper till hjälpmedel vidareutvecklas och färdigställs. Efter att uppdraget återkallades har ett möte hållits med representanter för Synskadades riksförbund, riksorganisationen Unga med synnedsättning och förbundet Sveriges dövsblinda då bl.a. olika sätt att underlätta för personer med synnedsättning att rösta utan hjälp diskuterades. Regeringen beslutade den 15 februari 2024 att ge en parlamentariskt sammansatt kommitté i uppdrag att utvärdera och överväga förändringar av valsedelssystemet (dir. 2024:24). I uppdraget ingår att analysera hur valsedelssystemet och dess tillämpning förhåller sig till valhemligheten och möjligheterna för väljare att delta i val, däribland personer med funktionsnedsättning. Det ingår även att analysera och bedöma hur gemensamma eller neutrala valsedlar skulle påverka förutsättningarna för bl.a. personer med funktionsnedsättningar, t.ex. synnedsättning, att delta i valen på lika villkor. Uppdraget ska redovisas senast den 15 september 2025.

Riksdagen har även tillkännagett för regeringen det som utskottet anför om biträde åt väljare (bet. 2021/22:KU6 s. 23–25). Utskottet ansåg att det borde införas bestämmelser om att en röstmottagare ska vara närvarande när en väljare får hjälp vid röstningen eller med att ta sina valsedlar bakom avskärmningen. Utskottet ansåg dock att en utvärdering av valen 2022 först borde genomföras. Regeringen bedömde i skrivelsen 2023/24:75 att tillkännagivandet inte var slutbehandlat och anförde bl.a. följande:

Regeringen beslutade den 3 mars 2022 om ändring av regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Valmyndigheten och gav myndigheten i uppdrag att senast den 1 mars 2023 lämna en erfarenhetsrapport från 2022 års val till riksdagen, region- och kommunfullmäktige. Enligt uppdraget ska rapporten bl.a. innefatta en enkätundersökning till kommunerna där deras erfarenheter av tillämpningen av reformen med avskärmningar av valsedelsställ ska ingå. Genom beslut den 19 maj 2022 kompletterades uppdraget med att rapporten även ska innefatta en väljarundersökning rörande väljarnas erfarenheter av reformen. Den 15 februari 2023 inkom Valmyndigheten till Regeringskansliet med sin redovisning av nämnda uppdrag (Ju2023/00370). Ett arbete pågår i Regeringskansliet med att ta fram underlag för fortsatt beredning och remittering av nödvändiga lagförslag.

Behandling i övrigt

Våren 2020 avstyrkte utskottet liknande motionsyrkanden (bet. 2019/20:KU12). Utskottet ansåg att förslagen från 2020 års valutredning borde avvakts.

Hösten 2021 behandlade utskottet proposition 2021/22:52 Förstärkt skydd för väljare vid röstmottagning samt ett motionsyrkande om tystnadsplikt för väljarbiträden. Regeringen bedömde i propositionen att det inte bör införas någon lagstadgad tystnadsplikt för anhöriga och andra enskilda som hjälper väljare att rösta. Utskottet delade regeringens bedömning. Som framgår ovan föreslog utskottet ett tillkännagivande i betänkandet.

Våren 2022 avstyrkte utskottet motionsyrkanden om väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning (bet. 2021/22:KU26). Utskottet anförde följande:

Utskottet noterar att 2020 års valutredning har lämnat förslag om hur man kan underlätta för personer med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning att rösta. Utredningen har bl.a. lämnat förslag om hur synskadade ska kunna rösta med bevarande av valhemligheten. Förslagen bereds inom Regeringskansliet. Utskottet anser inte att beredningen av förslagen från utredningen bör föregripas. Utskottet noterar också att det nyligen införts en bestämmelse i vallagen som gör det möjligt för väljare med funktionsnedsättning att få hjälp med att ta sina valsedlar. Mot denna bakgrund avstyrker utskottet motionsyrkandena.

När utskottet våren 2023 behandlade liknande motionsyrkanden noterade utskottet att det i vallagen finns bestämmelser för att underlätta för personer med funktionsnedsättning att rösta (bet. 2022/23:KU23). Vidare noterade utskottet att Myndigheten för tillgängliga medier har haft i uppdrag att ta fram lättläst nyhetsinformation i samband med de allmänna valen 2022. Det pågick också ett arbete för att underlätta för personer med synnedsättning att rösta med bibehållen valhemlighet.

När utskottet avstyrkte liknande motionsyrkanden våren 2024 anförde utskottet följande (bet. 2023/24:KU12).

Utskottet noterar att regeringen i februari 2024 beslutade att en parlamentariskt sammansatt kommitté ska utvärdera och överväga förändringar av valsedelssystemet. Kommittén ska bl.a. analysera och bedöma hur gemensamma eller neutrala valsedlar skulle påverka förutsättningarna för bl.a. personer med funktionsnedsättning, t.ex. synnedsättning, att delta i valen på lika villkor. Dessutom har Valmyndigheten i sin erfarenhetsrapport från valen 2022 tagit upp frågan. Utskottet noterar vidare att Justitiedepartementet nyligen har remitterat en promemoria om biträde åt väljare. Mot den bakgrunden är utskottet inte berett att föreslå något initiativ i frågan.

När det gäller tystnadsplikt för väljarbiträden vidhåller utskottet sin tidigare uppfattning.

I denna del finns i betänkandet två reservationer (S, V) och (SD).

Utskottets ställningstagande

Utskottet noterar att det pågår arbetet för att förbättra möjligheterna för väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning att rösta med bibehållen valhemlighet. Mot den bakgrunden avstyrker utskottet motionsyrkandena.

Incidentrapportering

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen avslår ett motionsyrkande om incidentrapportering.
Jämför reservation 7 (SD).

Motionen

I kommittémotion 2024/25:1377 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 6 begärs ett tillkännagivande till regeringen om incidentrapportering och myndighetssamverkan. Motionärerna anför att en enhetlig incidentrapportering för Valmyndigheten, Valprovsningsnämnden och de lokala valnämnderna och en ökad samverkan mellan de berörda parterna minskar risken att allvarliga incidenter och tillbud faller mellan stolarna.

Pågående arbete

2020 års valutredning

I sitt slutbetänkande Säkerhet och tillgänglighet vid val (SOU 2021:96) anförde 2020 års valutredning (kommittén) att det inte finns någon reglering som vare sig i lag eller på annat sätt preciserar formerna för rapportering av incidenter i samband med val. Något behov av en sådan ordning har tidigare inte heller ansetts finnas. Erfarenheterna från de senaste valen visar emellertid inte bara att det skett en närmast dramatisk ökning av antalet överklaganden och skrivelser om påståenden om incidenter vid röstmottagningen utan också en förändring av karaktären hos dessa, vilket aktualiserat frågan om reglering av formerna för incidentrapportering och samordning. Enligt kommitténs bedömning är en nationellt samlad lägesbild över incidenter avgörande för att identifiera och hantera störningar och avvikelser från det normala inom valadministrationen. Den är också en viktig kunskapskälla i arbetet med att upprätthålla säkerheten kring val och identifiera systematiska hot mot vårt demokratiska system. Därutöver bidrar den till att tillrättalägga sådant som blivit fel under genomförandet av valen. Kommittén föreslår därför att en rutin för samordning och rapportering av incidenter i samband med val ska införas och att den centrala valmyndigheten (Valmyndigheten) blir ansvarig för detta. Ansvaret ska framgå av vallagen. I ansvaret ska det bl.a. ingå att ta emot incidentrapporter, ta fram statistik och relevant information samt bearbeta och analysera desamma.

Vidare föreslår kommittén en rapporteringsskyldighet för kommunernas valnämnder, länsstyrelserna och de utlandsmyndigheter som anordnar förtidsröstning. Dessa ska skyndsamt rapportera alla incidenter som kan påverka genomförandet av val till Valmyndigheten.

Rutinen för rapportering ska även vara öppen för allmänhetens klagomål, synpunkter och förbättringsförslag under röstmottagningen och rösträkningen. En sådan ordning kan, enligt utredningens bedömning, bidra till att fel och andra avvikelser som rapporteras omedelbart kan korrigeras, samtidigt som den också kan bidra till att stärka den nationella lägesbilden i fråga om incidenter, förebygga spridandet av missuppfattningar om valförfarandet och stävja desinformation. Sannolikt kan den också bidra till att minska antalet överklaganden av allmän klagomålskaraktär.

Betänkandet bereds inom Regeringskansliet.

Valmyndighetens erfarenhetsrapport

Valmyndigheten föreslår i sin erfarenhetsrapport från valen 2022 att myndigheten får ett övergripande och sammanhållande ansvar för valadministrationen när det gäller säkerhetsfrågor och skydd av valens genomförande samt att resurser tillförs för detta ändamål. Detta är i enlighet med förslagen i slutbetänkandet från 2020 års valutredning (SOU 2021:96). Vidare föreslår Valmyndigheten att en obligatorisk incidentrapportering införs för regionala och lokala valmyndigheter och att Valmyndigheten ges i uppdrag att sammanställa och tillhandahålla denna rapportering samlat.

Utskottets valuppföljning

I rapporten från utskottets uppföljning av valen 2022 framhålls vikten av att ta till vara allmänhetens engagemang för att förbättra regelverk och rutiner inom valadministrationen. Om incidenter skulle rapporteras och omhändertas direkt skulle det vara möjligt att korrigera avvikelser och brister under tiden som ett val pågår, vilket inte är fallet om klagomål först kommer in i form av ett överklagande. Gruppen konstaterar att 2020 års valutredning lämnat förslag på området samt att Valmyndigheten begärt att i enlighet med utredningens förslag få i uppdrag att ansvara för en rutin för samordning och rapportering av incidenter i enlighet med utredningens förslag.

Tidigare riksdagsbehandling

Våren 2022 avstyrkte utskottet motionsyrkanden om incidentrapportering (bet. 2021/22:KU26). Utskottet noterade att 2020 års valutredning föreslagit att en rutin för samordning och rapportering av incidenter i samband med val ska införas och att den centrala valmyndigheten (Valmyndigheten) ska bli ansvarig för detta och att utredningens betänkande bereddes inom Regeringskansliet. Utskottet vidhöll våren 2023 sitt tidigare ställningstagande (bet. 2022/23:KU23).

Senast våren 2024 avstyrkte utskottet ett motionsyrkande om incidentrapportering (bet. 2023/24:KU12). Utskottet ansåg att den fortsatta beredningen av förslagen om incidentrapportering i betänkandet från 2020 års valutredning och i Valmyndighetens erfarenhetsrapport från valen 2022 inte borde föregripas. Sverigedemokraterna reserverade sig.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vidhåller sitt tidigare ställningstagande och avstyrker därmed motionsyrkandet om incidentrapportering med hänsyn till pågående beredning av frågan.

Reservationer

1. Ökat valdeltagande, punkt 2 (S)

av Ida Karkiainen (S), Hans Ekström (S), Mirja Räihä (S), Per-Arne Håkansson (S) och Amalia Rud Stenlöf (S).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:3193 av Ida Karkiainen m.fl. (S) yrkande 2 och

bifaller delvis motion

2024/25:365 av Alexandra Völker och Azadeh Rojhan (båda S) yrkande 1.

Ställningstagande

I riksdagsvalet 2022 var valdeltagandet 3 procentenheter lägre än föregående riksdagsval. I valet till Europaparlamentet 2024 var valdeltagandet ca 2 procentenheter lägre än föregående Europaparlamentsval. Detta är en oroande tendens och något att ta på allvar. När människor inte röstar kan det vara ett uttryck för politisk apati eller känsla av avståndstagande från samhället. Det är viktigt att man redan som ung kan delta i de demokratiska processerna och det är därför mycket olyckligt att många skolor inte låter de politiska ungdomsförbunden besöka skolorna och prata politik. Vi tror att det demokratiska samtalet skulle tjäna på att det i samband med val fanns möjlighet att interagera med de politiska ungdomsförbunden i skolorna i större utsträckning. För att öka valdeltagandet brukar det i samband med val göras en del insatser, men det är uppenbart att dessa inte är tillräckliga. Vi vill därför att regeringen tar fram en plan för att öka valdeltagandet i hela landet.

2. Proportionalitet och fyraprocentsspärren vid val till riksdagen, punkt 3 (SD)

av Michael Rubbestad (SD) och Fredrik Lindahl (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:1377 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 7 och
avslår motion
2024/25:477 av Josef Fransson (SD).

Ställningstagande

Bestämmelserna i 14 kap. 4 a–c §§ vallagen om återföring av mandat infördes för att förbättra proportionaliteten i valen då en bred politisk uppslutning fann det äldre systemet otillräckligt. Interaktionen mellan bestämmelserna för återföring av mandat i 14 kap. vallagen och systemet för överklaganden är emellertid snedvriden. Detta har tidigare lyfts fram i Valprövningsnämndens promemoria Erfarenheter av prövningen av överklaganden i 2018 års allmänna val där nämnden påtalade problematiken. En indirekt problematik skulle kunna uppstå då ett omval endast ska avse det antal fasta mandat och utjämningsmandat som tilldelades den eller de valkretsar som är berörda vid det upphävda valet. Om återföring av mandat sker, exempelvis innan omvalsprocessen påbörjats – som då rör en helt annan valkrets, vilket i riksdagsval betyder en helt annan del av landet – kan detta färga av sig på överklagande- och omvalsprocessen. Vi anser mot denna bakgrund att regeringen bör utreda dessa frågor och återkomma till riksdagen med ett förslag på en lösning.

3. Sänkt rösträttsålder, punkt 5 (V, MP)

av Jessica Wetterling (V) och Jan Riise (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 5 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:1320 av Jan Riise m.fl. (MP) yrkandena 1 och 2 samt

bifaller delvis motion

2024/25:1891 av Kerstin Lundgren (C).

Ställningstagande

Det har vid flera tillfällen under senare år kommit förslag om att utreda möjligheten att sänka rösträttsåldern till 16 år i Sverige. Flera länder, delstater och andra regioner eller kommuner har genomfört sådana reformer, bl.a. i Österrike och USA. Civilsamhällesorganisationer med ungdomsfrågor på dagordningen har tagit upp frågan, även i Sverige, men hittills utan framgång. Att bredda och fördjupa demokratin genom att fler yngre får möjlighet att delta anses generellt vara fördelaktigt för den demokratiska utvecklingen i ett samhälle. Bland annat föreslog demokratiutredningen i sin slutrapport Låt fler

få forma framtiden (SOU 2016:5) en försöksverksamhet med rösträtt för 16-åringar i kommunalvalen 2018 och 2022, med efterföljande utvärdering.

Vi anser mot denna bakgrund att regeringen bör utreda möjligheter och förutsättningar för att sänka rösträttsåldern till 16 år i Sverige.

Vi menar även att förutsättningarna för en försöksverksamhet i kommuner och regioner finns och anser att regeringen bör utreda möjligheter och förutsättningar för en försöksverksamhet på kommunal nivå i ett antal kommuner med sikte på kommun- och regionvalen 2030.

4. Röstningsförfarandet, punkt 8 (SD)

av Michael Rubbestad (SD) och Fredrik Lindahl (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 8 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion

2024/25:1377 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkandena 1 och 3 samt avslår motionerna

2024/25:1966 av Margareta Cederfelt (M) och

2024/25:2746 av Ann-Sofie Lifvenhage (M).

Ställningstagande

I dag är det möjligt att rösta utan att legitimera sig, exempelvis genom att en annan person intygar den röstandes identitet. Vi anser att det bör införas ett absolut krav på att de röstande ska legitimera sig. Även om det kan inträffa att någon får sina identitetshandlingar stulna nära inpå valet, och därför inte kan rösta, anser vi att fördelarna med ett krav på legitimation överväger nackdelarna. Om man inför obligatorisk id-kontroll vid röstningen är det också möjligt att införa maskinell avprickning i röstlängden, vilket skulle ta bort risken för felaktig avprickning i röstlängden. Vi anser att regeringen bör utreda ett absolut krav på id-kontroll vid röstningen.

Det är viktigt att de platser där röstmottagning sker är strikt neutrala och utan politisk propaganda. Vi anser att det är olyckligt att bestämmelsen i 8 kap. 3 § vallagen om att det inte får förekomma propaganda vid ett röstmottagningsställe tolkas olika i olika kommuner. Vi anser att ett förbud mot all propaganda, t.ex. partipolitisk verksamhet och valsedelsutdelning, invid röstmottagningsställen bör utredas. Vad som ska definieras som propaganda bör också utredas.

5. Kommunala valinformatörer, punkt 13 (SD)

av Michael Rubbestad (SD) och Fredrik Lindahl (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 13 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2024/25:1377 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 2.

Ställningstagande

Flera kommuner anställer valinformatörer inför valen. Anledningen till detta lär vara att höja valdeltagandet i grupper där deltagandet är påfallande lågt. Inför tidigare val har fall uppmärksammats i medierna där företrädare för ett parti försökt sälja röster. En person som var anställd av en kommun som valinformatör var inblandad i försöket att sälja röster. Mot den bakgrunden anser vi att regeringen bör se över behovet av nationella riktlinjer för valinformatörer när det gäller deras utbildning och kontrollen av deras arbete. Riktlinjerna bör peka på vikten av opartiskhet. Dessutom anser vi att verksamheten med valinformatörer bör kontrolleras inför nästa val.

6. Väljare med synnedsättning eller annan funktionsnedsättning, punkt 14 (SD)

av Michael Rubbestad (SD) och Fredrik Lindahl (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 14 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2024/25:1377 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 8 och
avslår motion
2024/25:687 av Eric Palmqvist (SD).

Ställningstagande

Vi anser att en straffsanktionerad tystnadsplikt bör införas för anhöriga eller andra enskilda som hjälper väljare att rösta, och röstmottagare bör åläggas att informera biträden om denna. I enlighet med förslaget om detta i

delbetänkandet från 2020 års valutredning bör regeringen återkomma till riksdagen i frågan.

7. Incidentrapportering, punkt 15 (SD)

av Michael Rubbestad (SD) och Fredrik Lindahl (SD).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut under punkt 15 borde ha följande lydelse:

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i reservationen och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen motion
2024/25:1377 av Matheus Enholm m.fl. (SD) yrkande 6.

Ställningstagande

Alla former av valfusk och sabotage riskerar att på sikt skada den legitimitet som riksdagsvalen åtnjuter i dag. De allvarligaste fallen, där man exempelvis slänger eller gömmer sina motståndares valsedlar, kan till och med påverka valresultatet. I dag saknas en central insamling av incident- och tillbudsrapporter från de olika instanser som hanterar valen. För att skapa en överblick kring detta och komma till rätta med överträdelser och sabotage anser vi att regeringen bör verka för att inrätta en enhetlig incidentrapportering för Valmyndigheten, Valprovsningsnämnden samt de lokala valnämnderna.

Särskilt yttrande

Valsedelssystemet, punkt 1 (C)

Malin Björk (C) anför:

Dagens valsedelssystem upplevs svåröverskådligt av många väljare. Valmyndigheten har bl.a. i erfarenhetsrapporter efter de senaste fyra allmänna valen lyft behovet av en översyn av valsedelssystemet. Valmyndigheten anser att behovet av ett nytt valsedelssystem är både stort och brådskande. Myndigheten menar att ett nytt valsedelssystem skulle ta bort ett antal av de största sårbarheterna i valsystemet, och att en förändring av valsedelssystemet är den enskilt viktigaste förbättringsåtgärden när det gäller svenska val. Ett system med neutrala valsedlar har många fördelar, bl.a. skulle det lösa problemet med bevarande av valhemligheten vid valsedelsställen och minska otydligheten kring utläggning av valsedlar. Jag noterar att en parlamentarisk kommitté har fått i uppdrag att utvärdera och överväga förändringar av valsedelssystemet, inklusive att analysera för- och nackdelar med att övergå till ett system med gemensamma eller neutrala valsedlar. Jag kommer att följa det fortsatta arbetet med frågan.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden 2024/25

2024/25:21 av Magnus Jacobsson (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en översyn av vallagen gällande förtryckta valsedlar i kommunfullmäktigeval och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:121 av Nima Gholam Ali Pour (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att riksdagen ska lagstifta om en harmoniserad småpartispärr för kommunfullmäktige och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:275 av Dan Hovskär (KD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att återinföra namnet Skaraborg på valkretsen Västra Götalands läns östra och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:365 av Alexandra Völker och Azadeh Rojhan (båda S):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av insatser för att öka valdeltagandet och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:477 av Josef Fransson (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ge en vallagskommitté i uppdrag att utreda en sänkning av partispärren till riksdagen till 2 % och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:647 av Mattias Eriksson Falk och Roger Hedlund (båda SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör införa möjligheten till fyllnadsval för att förhindra tomma stolar i kommun- och regionfullmäktige och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utarbeta och föreslå lagändringar som möjliggör fyllnadsval vid vakanser i kommun- och regionfullmäktige, för att säkerställa full representation och effektivt beslutsfattande under hela mandatperioden, och tillkännager detta för regeringen.

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen i sitt arbete med lagändringar även bör överväga hur fyllnadsval praktiskt kan genomföras för att vara kostnadseffektiva och minimera administrativ börda för kommuner och regioner, samtidigt som demokratisk representation och deltagande stärks, och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:687 av Eric Palmqvist (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om synskadade och valsystemet och tillkännager detta för riksdagsstyrelsen.

2024/25:987 av Malin Danielsson m.fl. (L):

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att låta Stockholm bli pilotregion för skilda valdagar och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:1189 av Niels Paarup-Petersen (C):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige behöver ett mer tillförlitligt valsystem och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:1239 av Mikael Damsgaard (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga ett införande av skilda valdagar och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:1320 av Jan Riise m.fl. (MP):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheter och förutsättningar för att sänka rösträttsåldern till 16 år och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda möjligheter och förutsättningar för en försöksverksamhet på kommunal nivå i ett antal kommuner och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:1377 av Matheus Enholm m.fl. (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om id-kontroller i anslutning till de allmänna valen och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om nationella riktlinjer för utbildning och kontroll av kommunala valinformatörer och tillkännager detta för regeringen.

3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om politisk propaganda vid röstmottagningsställena och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om incidentrapportering och myndighetssamverkan och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om överklaganden och återföring av mandat och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om tystnadsplikt för väljarbiträden och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:1545 av Jörgen Grubb och Michael Rubbestad (båda SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att alla kommuners valadministration ska hantera partivalsedlar och namnvalsedlar på likställt sätt och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:1603 av Ulrika Heie och Mikael Larsson (båda C):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att omgående se över namnen på de valkretsar som efter regionaliseringsförsöksverksamheten tagits bort av byråkratiska skäl och ge valkretsarna de namn som de väljarna geografiskt förknippar sig med, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se till att inför valet 2026 låta respektive valkrets få dessa namn och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:1674 av Charlotte Nordström (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga att återinföra namnet Skaraborg på Västra Götalands läns östra valkrets och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:1891 av Kerstin Lundgren (C):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att begära en ändring av vallagen så att en 16-årsgräns införs för kommunalval inför valåret 2026 och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:1966 av Margareta Cederfelt (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om inga köer för att rösta och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:1978 av Ann-Sofie Alm (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att undersöka möjligheterna att förenkla för utlandssvenskar att rösta i svenska val för att stärka demokratin och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:1982 av Ann-Sofie Alm (M):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga att säkerställa likformighet vid länsstyrelsernas bedömning av personröster och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga att personröster bör protokolleras på motsvarande sätt som partiröster och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:2242 av Mattias Eriksson Falk m.fl. (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör överväga att återkomma med förslag om att ändra spärnivån för val till kommunfullmäktige och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:2729 av Sten Bergheden (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheten att återinföra namnet Skaraborg på valkretsen Västra Götalands läns östra och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:2746 av Ann-Sofie Lifvenhage (M):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga att utreda hur vi skulle kunna öka valdeltagandet genom att erbjuda ett digitalt valdeltagande med bank-id och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:2997 av Markus Wiechel m.fl. (SD):

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över införandet av möjligheten för svenska medborgare bosatta i utlandet att e-rösta och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en egen valkrets för den svenska diasporan och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:3000 av Markus Wiechel (SD):

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda en separation av kommun- och regionval från riksdagsval och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:3159 av Malin Björk m.fl. (C):

12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av ett reformerat val- och valsedelssystem och tillkännager detta för regeringen.

2024/25:3193 av Ida Karkiainen m.fl. (S):

2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ta fram en plan för ökat valdeltagande och tillkännager detta för regeringen.